

Waiver of the Right to Appeal in Civil Proceedings

Vahid Abazarfard*, Siroos Heidari**

Abstract

The possibility of appealing against the judgments issued in civil cases is a procedural right that, according to the principle, has been granted to litigants in order to ensure respect for the rights of defense, to provide the possibility of double-degree trial, and thus, reduce the amount of judicial faults. At the same time, the close connection of civil proceedings with the private rights of individuals has led to the recognition of the possibility of waiver of the right to appeal for the litigants. According to Article 333 of the Civil Procedure Code, if the parties have agreed in writing to waive the right to appeal, their appeal will not be heard. The aforesaid agreement is essentially a type of contract, the subject of which is the withdrawal of the right to appeal, and its effect appears in the finality of the issued decision. Most of the discussions that have been raised in this field so far have only focused on procedural aspects of the waiver of the right to appeal, and the substantive aspect of the issue has been analyzed less. In this article, a proper link has been established between procedural and substantive legal rules and the issues related to the waiver of the right to appeal have been examined and analyzed considering both categories of effective legal rules. Although the legislator has only specified the possibility of agreeing on the waiver of the right to appeal, but the private nature of the right to appeal in civil matters and the sovereignty of the will of the litigants, considering the general rules

---

How to Cite: Abazarfard, V., Heidari, S. (2024). Waiver of the Right to Appeal in Civil Proceedings, *Journal of Legal Studies*, 16(2), 1-42.

---

* Ph.D. Student at Private Law, Shiraz University. Email: vahid272abazar@gmail.com

** Assistant Prof. at Private Law, Department of Private & Islamic Law, Faculty of Law and Political Science, Shiraz University, Shiraz, Iran, (Corresponding Author). Email: heidaris@shirazu.ac.ir

governing the unilateral legal acts, also acknowledges the possibility of unilateral waiver of the right to appeal. Unilateral or mutual waiver of the right to appeal is a formal legal act that must be done explicitly and in writing so that the decision is considered final. In addition, the general and fundamental conditions of legal acts are necessary to give validity to the unilateral waiver of the right (as an unilateral legal act) or agreement on the waiver of the right (as a contract).

In French law, an agreement on waiver of the right to appeal is possible only after a dispute has occurred. In Iranian law, although the phrase "litigants" in the text of Article 333 of the Civil Procedure Code appears in the possibility of waiver of the right to appeal during the proceedings, it seems that at least in contractual relations, it is possible to agree as a condition on waiving the right to appeal as to the judgment related to the possible future litigation. In this way, the allowed time regarding the agreement on the waiver of the right to appeal may be considered from the time of the dispute appearance until the expiry of the deadline for appeal, while the possibility of agreeing on the waiver of the right in contractual relations as a condition and before the dispute occurs, also seems to be confirmed. After the judgment is issued and until the end of the appeal deadline, it is possible to agree on waiver of the right to appeal, although in terms of knowing the outcome of the proceedings and the possibility of unilateral waiver of the right by the losing party, the agreement on the waiver of the right will be unreasonable or unnecessary. After the expiration of the appeal term and assuming that no appeal has been filed against the issued decision, the judgment will become final and the subsequent agreement of the parties on reviving the appealability of the decision will not be effective. Regarding the possibility or impossibility of waiving the right to appeal by the representatives of the litigants, there is ambiguity and doubt, but considering the scope of the powers of the various types of representatives, it seems that the action of the legal guardian to waive the right to appeal is generally subject to compliance with the interests of the principal and the agreement of judicial guardian with the other party regarding the waiver of the right to appeal may be treated as the composition of appealing litigation and requires the approval of the public prosecutor. Also, since the agreement on the waiver of the right to appeal is considered as composition on the appealing litigation, if the lawyer has the option of compromise, he can reconcile with the other party on waiver of the right to appeal, but for the unilateral withdrawal of the right, it is necessary that such authority is specified independently in the power of attorney. The reason for adopting the latter opinion is that the lawyer's mission is to defend the client's rights in general, and the withdrawal of the right to appeal in terms of

conflicting with the client's rights is out of the realm of "necessary powers for defense".

Assuming that the right to appeal has been waived unilaterally, the possibility of withdrawing from the said unilateral act is questionable in terms of the presumption of irrevocability governing unilateral legal acts, but it seems that the beneficiary can withdraw from the waiver of right before the decision is issued. Nevertheless, it is obvious that it will not be possible to withdraw from the unilateral waiver of the right after the decision has been issued, because the decision has been issued as a final judgment and the subsequent withdrawal will not be effective in this regard. Regarding the possibility of withdrawing from the agreement on waiver of the right to appeal, the principle of binding effect of contract prevents unilateral cancellation of the previous agreement, but it seems that mutual cancellation of the previous agreement may be admissible before the decision is issued by which the court's decision will be appealable. In this regard, it is not possible to cancel the agreement after the decision has been issued, and it has no effect on the revival of the right to appeal. If one of the litigants has waived the right to appeal and then the other party appeals, the possibility of request for appeal by the party who has already waived his right is questionable, and even though sometimes the appropriate adjudication at the appeal degree so requires, but the acceptance of the aforementioned arrangement requires a clear legal text, and in the absence of an explicit legal text, such a possibility seems unlikely. Finally, if the parties have validly agreed on the waiver of the right to appeal and the said agreement remains until the moment of issuing the decision, the decision of the court will be considered final and the appeal request will not be heard except in terms of the lack of absolute jurisdiction of the court issuing the decision or incompetence of the judge issuing the decision. In this case, contrary to the general rules of the appeal stage, the appeal request will be examined exclusively based on the cause relied on by the applicant (the claim of lack of jurisdiction as to the court or the judge issuing the decision) and other causes of the appeal, even if they exist, will not be considered by the appeal court.

Keywords: Right to appeal, Waiver of the right, Adoption of the judgment, Complaint against the judgment, Finality of the judgment.

Article Type: Research Article.

اسقاط حق تجدیدنظرخواهی در دادرسی مدنی

وحید اباذرفرد*، سیروس حیدری**

چکیده

تجدیدنظرخواهی یکی از حقوق آیینی اصحاب دعوا در دادرسی مدنی است که به تجویز ماده ۳۳۳ قانون آیین دادرسی مدنی، از طریق توافق طرفین قابل اسقاط است. قانون مزبور صرفاً از امکان توافق کتبی طرفین بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی نام برده و نسبت به دیگر شرایط و اوصاف آن ساکت است. نویسندگان حقوقی تاکنون قواعد حاکم بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی را به تفصیل تبیین نکرده‌اند و رویه قضائی نیز نسبت به شرایط و اوصاف آن دچار ابهام است. در این نوشتار، پیوند مناسبی بین قواعد حقوق شکلی و ماهوی برقرار شده و مسائل مربوط به اسقاط حق تجدیدنظرخواهی با ملاحظه هر دو دسته قواعد حقوقی تأثیرگذار، مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. اسقاط یک‌جانبه یا توافقی حق تجدیدنظرخواهی نوعی عمل حقوقی تشریفاتی است که باید به‌طور صریح و کتبی تحقق یابد. بازه زمانی مجاز در خصوص توافق بر اسقاط حق تجدیدنظر را می‌توان از زمان حدوث اختلاف تا قبل از انقضای مهلت تجدیدنظر تلقی کرد، ضمن آنکه امکان توافق بر اسقاط حق در روابط قراردادی به‌صورت شرط ضمن عقد و تا قبل از بروز اختلاف، محل تردید واقع شده و به نظر، قابل تصدیق است. اقدام ولی قهری، قیم و یا وکیل به اسقاط حق تجدیدنظر به ترتیب منوط به رعایت مصلحت مولی‌علیه، تصویب مدعی‌العموم و تصریح به اختیار مزبور در وکالت‌نامه است. عدول

* دانشجوی دوره دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه شیراز. Email: vahid272abazar@gmail.com

** استادیار بخش حقوق خصوصی و اسلامی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

Email: heidaris@shirazu.ac.ir

(نویسنده مسئول).

مطالعات حقوقی، ۱۴۰۳، دوره شانزدهم، شماره دوم، صص ۴۲-۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۲۹

ناشر: دانشگاه شیراز

از اسقاط یک‌جانبه حق تجدیدنظر برحسب اراده ذی‌حق و یا عدول از توافق بر اسقاط حق تجدیدنظر با اقاله بعدی توافق مزبور، صرفاً تا پیش از صدور رأی نخستین امکان‌پذیر است.

واژگان کلیدی: حق تجدیدنظرخواهی، اسقاط حق، التزام به رأی، شکایت از رأی، قطعیت رأی.

نوع مقاله: مقاله پژوهشی.

سرآغاز

اصحاب دعوای مدنی در فرایند دادرسی دارای حقوق متعددی هستند که ازجمله این حقوق، حق تجدیدنظرخواهی از آرای دادگاه بدوی است. اصل حاکمیت اراده یک اصل پذیرفته‌شده در قلمرو حقوق خصوصی است. دادرسی مدنی نیز مربوط به حقوق خصوصی اشخاص بوده و اصولاً تابع اراده اصحاب دعواست، لذا طرفین دعوای مدنی می‌توانند با اراده خود در مقاطع و مراحل مختلف دادرسی نقش‌آفرینی و ازجمله حق تجدیدنظرخواهی خود را ساقط کنند. باین‌حال، حدود آزادی اراده طرفین در اسقاط حقوق مرتبط با دادرسی مدنی مشخص نیست. ماده ۳۳۳ قانون آیین دادرسی مدنی مقرر می‌دارد که اصحاب دعوا می‌توانند با توافق کتبی حق تجدیدنظرخواهی خویش را ساقط کنند. قانون‌گذار در ماده مزبور به نفوذ اراده مشترک اصحاب دعوا اشاره کرده و پذیرفته است که طرفین با توافق کتبی می‌توانند حق تجدیدنظرخواهی را ساقط کنند، لکن مقرر قانون مزبور نسبت به مواردی ازجمله شرایط اعتبار اسقاط حق تجدیدنظرخواهی، امکان اسقاط این حق با اراده یک‌جانبه و اعتبار اسقاط حق در مقاطع زمانی مختلف ساکت است.

سکوت و اجمال قانون، چالش‌هایی را فراروی اصحاب دعوا و بیش از آن‌ها دادرس دادگاه قرار داده است، ازجمله اینکه معلوم نیست دادرس در مواجهه با مسائلی از قبیل اسقاط یک‌جانبه حق تجدیدنظرخواهی، اسقاط حق قبل از اقامه دعوا و یا قبل از صدور رأی بدوی، اسقاط شفاهی، اسقاط ضمنی، اسقاط حق توسط نماینده (از قبیل ولی، قیم یا وکیل)، عدول از توافق بر اسقاط حق و ... چه تصمیمی باید اتخاذ کند؟

لزوم تمهید پاسخ مناسب برای این پرسش‌ها در کنار فقدان رویه قضایی منسجم و مشخص، ضرورت تحلیل و بررسی بر روی موضوع را بیش‌ازپیش نمایان می‌سازد. برخی از نویسندگان، سعی کرده‌اند با بررسی مقررات آیین دادرسی مدنی فرانسه که در این زمینه نسبت به حقوق ایران کامل‌تر است، به سؤالات مطروحه پاسخ دهند (Shams, 2007: 325-327; Shokoohizadeh, 2021A). برخی نیز ذیل موضوع‌های اصل حاکمیت اصحاب دعوی مدنی، اصل استیلای طرفین بر دادرسی و ابتکار عمل اصحاب دعوا، بحث التزام طرفین به رأی دادگاه و اسقاط حق تجدیدنظرخواهی را مطرح کرده‌اند (Akbari Dehno & Shabaziniya, 2015; Mohseni, 2019). رویه قضایی نیز در این زمینه دچار تشتت آراء بوده و هنوز نتوانسته رویه واحدی برای این موضوع در پیش گیرد. با وصف فقدان پژوهش علمی کافی در این زمینه و فقدان رویه قضایی مطلوب، انجام یک تحقیق مناسب که جنبه‌های مختلف مسئله اسقاط حق تجدیدنظرخواهی را با ملاحظه هم‌زمان قواعد حقوق شکلی و ماهوی مورد تحلیل و بررسی قرار دهد، ضروری می‌نماید. پرسش‌هایی که این تحقیق در پی یافتن پاسخی درخور برای آن‌ها است عبارت‌اند از اینکه شرایط اعتبار اسقاط حق تجدیدنظرخواهی کدام‌اند؟ آیا اسقاط حق تجدیدنظرخواهی با اراده یک‌جانبه اصحاب دعوا امکان‌پذیر است؟ اسقاط حق تجدیدنظرخواهی در مقاطع زمانی مختلف، چه وضعیتی دارد؟ شرایط اسقاط حق توسط نماینده چیست؟ برای نیل به هدف، این مقاله پس از بیان مفهوم اسقاط حق تجدیدنظرخواهی، اسقاط پذیری حق تجدیدنظر را مورد بررسی قرار داده، سپس، شرایط اعتبار اسقاط حق تجدیدنظرخواهی و امکان اسقاط حق توسط نماینده را بررسی می‌کند. پس‌از آن، بی‌اعتباری اسقاط حق در حالت عدم صلاحیت دادگاه یا قاضی صادرکننده رأی و امکان یا عدم امکان عدول از اسقاط حق را مورد تحلیل قرار داده و در نهایت آثار اسقاط حق تجدیدنظرخواهی مورد توجه قرار خواهد گرفت.

۱. مفهوم اسقاط حق تجدیدنظرخواهی

اسقاط حق در تمامی شاخه‌های حقوق به‌ویژه در حقوق خصوصی مطرح می‌شود. هر جا که حقی برای افراد متصور باشد، بحث از امکان یا عدم امکان اسقاط آن نیز مطرح است. حق، گاهی به‌صورت قهری و غیرارادی ساقط می‌شود و گاهی با اراده صاحب آن. موضوع نوشتار فعلی اسقاط حق تجدیدنظرخواهی است؛ یعنی عملی ارادی از سوی صاحب حق که اثرش سقوط حق باشد. اسقاط حق به معنای صرف‌نظر کردن و چشم‌پوشی از حق است. ماده ۲۸۹ قانون مدنی در تعریف ابراء که به معنای اسقاط حق دینی است مقرر می‌دارد؛ ابراء عبارت از این است که داین از حق خود به اختیار صرف‌نظر کند. در پاره‌ای مواد قانونی (از قبیل ماده ۱۲۰ قانون مدنی) به‌جای اصطلاح «اسقاط حق»، از عبارت «سلب حق از خود» استفاده شده است. اسقاط ارادی حق ممکن است به اشکال مختلفی انجام پذیرد. اسقاط ممکن است صریح باشد یا ضمنی، کتبی باشد یا شفاهی، یک‌جانبه باشد یا با توافق طرفین، ممکن است معوض یا بلاعوض باشد و همچنین، به‌صورت شرط ضمن عقد باشد یا توافق مستقل. شایان‌ذکر است که دامنه این تحقیق شامل اسقاط حق تجدیدنظرخواهی به معنای زوال ارادی آن است؛ بنابراین، هر موردی که حق تجدیدنظرخواهی با اراده یک‌جانبه یا توافق اصحاب دعوی مدنی ساقط شود، داخل در موضوع تحقیق بوده و هر جا که حق تجدیدنظرخواهی بدون دخالت اراده طرفین دعوا (مثلاً به‌واسطه انقضای مهلت) ساقط شود، از موضوع بحث خارج است.

قانون آیین دادرسی مدنی تعریفی از اسقاط حق تجدیدنظرخواهی ارائه نکرده، لکن در ماده ۳۳۳ مقرر می‌دارد در صورتی که طرفین دعوا با توافق کتبی حق تجدیدنظرخواهی را ساقط کرده باشند، تجدیدنظرخواهی آن‌ها مسموع نخواهد بود. باین‌حال، در تعریف اسقاط حق تجدیدنظرخواهی می‌توان گفت عملی است ارادی از سوی اصحاب دعوا یا یکی از آن‌ها که اثر آن سلب وصف قابلیت تجدیدنظر از رأی یا اعطای وصف قطعیت به رأی است. مفاهیم مشابه دیگری همچون التزام به رأی دادگاه،

انصراف از تجدیدنظرخواهی، توافق بر قطعیت رأی، تسلیم به رأی و استرداد دادخواست تجدیدنظر، در نوشته‌های حقوقدانان به کار رفته که مفهومی معادل یا مشابه اسقاط حق تجدیدنظرخواهی دارند. یکی از نویسندگان ضمن بررسی مقررات قانون آیین دادرسی مدنی فرانسه در این خصوص، اسقاط حق تجدیدنظرخواهی را با مفاهیم مذکور مقایسه کرده و معتقد است این مفاهیم گرچه از حیث اثر با اسقاط حق تجدیدنظرخواهی مشابه هستند اما ماهیت و شرایط متفاوتی دارند. ایشان با اشاره به اینکه بند دوم ماده ۴۱ قانون آیین دادرسی مدنی فرانسه، توافق بر قطعیت رأی را مقرر کرده است، بین «اسقاط حق تجدیدنظرخواهی» و «توافق بر قطعیت رأی» تفاوت قائل شده و بر این باور است که در فرض توافق بر قطعیت رأی، حکم صادره تبدیل به حکم قطعی شده و دادگاه بدون ایراد تجدیدنظر خوانده، رأساً قرار عدم استماع دعوی تجدیدنظرخواهی صادر می‌کند اما در اسقاط حق تجدیدنظرخواهی، دادگاه تکلیفی به ترتیب اثر دادن به آن بدون ایراد تجدیدنظر خوانده ندارد (-Shokoozhadeh, 2021A:51). مع الوصف، استدلال مزبور قابل نقد به نظر می‌رسد. توافق بر قطعیت رأی نخستین دلالت التزامی بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی دارد و در هر دو صورت، تجدیدنظرخواهی قابل استماع نخواهد بود، صرف نظر از اینکه تجدیدنظر خوانده به چنین ایرادی متوسل شده یا نشده باشد. وانگهی، اسقاط حق تجدیدنظر به حکم قانون موجب حصول قطعیت رأی و مانع از استماع تقاضای تجدیدنظر است و نمی‌توان در چنین فرضی، عدم استماع تجدیدنظرخواهی را موکول به ایراد تجدیدنظر خوانده دانست. در مقام مقایسه بین اسقاط حق تجدیدنظرخواهی و توافق بر قطعیت رأی می‌توان گفت؛ اگر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی به صورت توافقی و دوجانبه باشد، این امر با توافق بر قطعیت رأی، دارای ماهیت و آثار یکسانی است. قسمت اخیر ماده ۴۱ قانون آیین دادرسی مدنی فرانسه مقرر می‌دارد؛ در یک اختلاف موجود و در خصوص حقوقی که اختیار تصرف آزادانه در آن را دارند، طرفین می‌توانند صریحاً توافق کنند که تنازع آن‌ها بدون حق پژوهش‌خواهی مورد قضاوت قرار گیرد (Mohseni, 2012:88). این

ماده با توجه به اینکه در مبحث صلاحیت ذاتی آمده و در بند اول، توافق طرفین بر صلاحیت یک مرجع قضائی خاص برای رسیدگی به تنازع فی مابین را صرف نظر از قواعد صلاحیت نسبی تجویز کرده است، در واقع بیانگر یکی از مصادیق اسقاط حق تجدیدنظرخواهی در مقطع زمانی قبل از اقامه دعواست. مع هذا، اسقاط حق تجدیدنظرخواهی در ماده مذکور به نحو مطلق تجویز نشده و مشروط بر این است که نخست، اختلاف موجود و محقق باشد؛ دوم، موضوع دعوا از حقوقی باشد که طرفین اختیار دخل و تصرف آزادانه در آن را داشته باشند؛ سوم، بین طرفین توافق صریحی مبنی بر قطعیت رأی نخستین صورت گرفته باشد. مشابه مقرر مزبور در حقوق ایران، تبصره ماده ۳۳۱ ق.آ.د.م است که مقرر می‌دارد؛ حکم مستند به رأی یک یا چند کارشناس که طرفین رأی آنان را قاطع دعوا قرار داده باشند، قابل درخواست تجدیدنظر نیست. اگرچه قانون‌گذار، اسقاط حق تجدیدنظرخواهی را به‌عنوان یکی از استثنائات احکام قابل تجدیدنظر در ماده جداگانه‌ای (ماده ۳۳۳) بیان کرده است، لکن این استثناء به موارد مذکور در تبصره ماده ۳۳۱ ملحق بوده و همان احکام نیز بر آن مترتب است. لذا، همان‌طور که حکم مستند به اقرار در دادگاه و حکم مستند به رأی کارشناس که طرفین آن را قاطع دعوا قرار داده‌اند، قطعی و غیرقابل تجدیدنظر است، رأیی که طرفین حق تجدیدنظرخواهی از آن را ساقط کرده باشند، نیز قطعی و غیرقابل تجدیدنظر خواهد بود.

به‌هر حال به نظر می‌رسد، توافق اصحاب دعوا بر قطعیت رأی دادگاه و توافق بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی و توافق بر التزام به رأی دادگاه، دارای ماهیت یکسانی باشند؛ اگرچه اثر آن‌ها ممکن است متفاوت باشد اما وجه اشتراک آن‌ها، غیرقابل تجدیدنظر بودن رأی است. لذا، باید با آن دسته از نویسندگانی هم‌داستان شد که بین توافق بر قطعیت رأی و توافق بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی تفاوت قائل نشده‌اند (Shams, 2007: 328) و یا اسقاط حق تجدیدنظرخواهی را توافق صریح اصحاب دعوا بر التزام به رأی دادگاه قلمداد کرده‌اند (Akbari Dehno & Shabaziniya, 2015: 22).

۲. اسقاط پذیری حق تجدیدنظرخواهی

در این مبحث، حق یا حکم بودن تجدیدنظرخواهی، آزادی اراده اصحاب دعوی در اسقاط حق تجدیدنظرخواهی و امری یا تکمیلی بودن قواعد آیین دادرسی مدنی در خصوص موضوع را مورد بررسی قرار می‌دهیم. اگر تجدیدنظرخواهی از مقوله حق باشد، قابل اسقاط و چنانچه از مقوله حکم باشد، غیرقابل اسقاط است.

هرگاه صحبت از اسقاط حق می‌شود، موضوع تمیز حق از حکم به میان می‌آید. در خصوص حق و حکم و وجه تمایز آن‌ها از یکدیگر، مباحث فراوانی در فقه مطرح شده است. وجه اشتراک همه مباحث این است که هر چه حکم باشد، اسقاط آن جایز نیست و هر چه حق باشد، اسقاط آن ممکن است. مع‌هذا، مشکل اینجاست که ضابطه و معیار روشنی برای تمیز این دو و تعیین مصادیق هر کدام در دست نیست. باین حال، ضابطه‌ای که برای تمیز مصادیق حق از حکم می‌توان ارائه داد این است که اگر هدف قانون مستقیماً ناظر به جامعه و مصالح عامه باشد، حکم و اگر هدف اصلی قانون‌گذاری، منافع خصوصی افراد باشد، هرچند جامعه هم به نحو غیرمستقیم از اجرای آن منتفع شود، حق است (Aghaei, 2019:93); به عبارت دیگر، حقی که علت جعل و تشریح آن ارفاق به مکلف و دفع ضرری است که متوجه او شده، قابل اسقاط و هر حقی که اسقاط آن سبب از بین رفتن غرض و هدف آن می‌شود یا سبب ورود ضرری شود که آن ضرر به شرع منتسب شود نه به خود شخص، نمی‌توان آن را ساقط کرد (Khodabakhshi, 2011:204).

در پاسخ به این پرسش که آیا تجدیدنظرخواهی حق است یا حکم و اگر حق است، آیا قابل اسقاط است یا خیر، می‌توان گفت، صرف‌نظر از اصل قطعیت یا قابل تجدیدنظر بودن آراء و پذیرش یا عدم پذیرش اصل دودرجه‌ای بودن دادرسی در قانون آیین دادرسی مدنی، واقعیت این است که در دادرسی مدنی، قضات ممکن است در مقام دادرسی و فصل خصومت دچار اشتباه شوند، لذا تجدیدنظر به عنوان یک سازوکار در جهت صیانت از حقوق افراد در مقابل اشتباهات احتمالی قضات، وضع شده است

(Kashani & Jafari, 2012: 243). با این وصف، می‌توان گفت تجدیدنظرخواهی حقی است که برای طرفین دادرسی در نظر گرفته شده و آن‌ها مختارند که از این حق استفاده کرده یا از آن صرف‌نظر کنند.

اکثر حقوقدانان تجدیدنظرخواهی را حق اصحاب دعوا دانسته و بر اختیار طرفین در اسقاط آن نظر داده‌اند. قانون آیین دادرسی مدنی نیز در مواد ۳۳۳ و ۳۳۵ صراحتاً از «حق» تجدیدنظر صحبت کرده است، پذیرش اسقاط حق تجدیدنظرخواهی در قانون به این معنی است که این امر از مقوله حق محسوب می‌شود (Khodabakhshi, 2011: 201)؛ بنابراین، می‌توان گفت تجدیدنظرخواهی حق است و مانند هر حق دیگری قابل اسقاط است (Shams, 2007: 328). در واقع، حق تجدیدنظرخواهی، حقی شخصی-آیینی بوده و قابل اسقاط به شمار می‌رود (Ahmadi, 2002: 334 Mohseni, 2019: 249). آزادی اراده فقط مربوط به حقوق ماهوی نیست، بلکه این اصل در حقوق شکلی خصوصی؛ یعنی در قلمرو حقوق دادرسی مدنی نیز حاکم است. آزادی اراده که با اصل حاکمیت اصحاب دعوی مدنی، اصل تسلط یا اصل استیلای طرفین بر دادرسی مدنی تبلور می‌یابد، یکی از مبانی اسقاط‌پذیری حق تجدیدنظرخواهی محسوب می‌شود. در حقوق غرب، ماهیت خصوصی آیین دادرسی مدنی با اصل تسلط طرفین به‌عنوان یکی از عناصر بنیادین دعاوی مدنی که شامل عناصر فرعی متعددی از جمله درخواست طرف، بیان شخصی طرفین در دفاع و طرح دعوی متقابل، محدودیت رأی به آنچه خواسته شده، حق انحصاری طرفین در شکایت از رأی و حق انحصاری طرفین در پایان دادن به دعوا است، نشان داده می‌شود (Cappelletti & Garth, 2019: 55). بر این اساس، دادرسی مدنی به‌مثابه یک شیء تحت مالکیت طرفین دعوا بوده و اعمال و اقدام‌های دادگاه در رسیدگی به دعاوی مدنی غالباً تابع اراده طرفین دعواست. به‌بیان‌دیگر، ابتکار عمل در اختیار اصحاب دعواست. یکی از مصادیق این ابتکار عمل، امکان توافق اصحاب دعوا بر التزام به رأی دادگاه و اسقاط حق خویش در شکایت از رأی است (Akbari Dehno & Shabaziniya, 2015: 13). همچنین، یکی دیگر از قواعدی که از اصل حاکمیت

اصحاب دعوی مدنی استخراج می‌شود، قاعده ابتکار عمل اصحاب دعوا در شروع و پایان دعوی مدنی است (Pour Ostad, 2009: 110). از جمله تصرفات یک‌جانبه هر یک از اصحاب دعوا که تردیدی در حجیت آن نیست، پذیرش دعوا یا اعتراف و اقرار به آن است. در حقوق فرانسه پذیرش دعوا به معنای شناخت درستی مبانی ادعاهای طرف مقابل و انصراف از دادخواهی است و این عمل به منزله تسلیم شدن به دعوا است و موجب سقوط حق استفاده از طرق شکایت خواهد بود (Mohseni, 2018: 411).

اینکه قواعد آیین دادرسی مدنی امری هستند یا تکمیلی، پاسخ واحدی ندارد. نویسندگان آیین دادرسی مدنی، برخی از قواعد آن را امری و برخی را تکمیلی دانسته‌اند. در دعوی مدنی، شروع و پایان دادرسی در اختیار اصحاب دعواست و تمام اعمال دادرسی اصولاً منوط به درخواست و اراده اصحاب دعوی مدنی است، این‌ها امری هستند که بر تکمیلی بودن مقررات دادرسی مدنی دلالت دارند (Pour Ostad, 2009: 119).

ممکن است گفته شود مقررات دادرسی مدنی آمره بوده و توافق اصحاب دعوا نسبت به آن‌ها بلااثر است؛ همان‌گونه که شعبه دهم دیوان عالی کشور در رأی شماره ۹۳۰۹۹۷۰۹۰۷۰۰۰۴۹۹ مورخ ۱۳۹۳/۰۸/۱۸ اظهار داشته است: «... لذا به علت آمره بودن قانون اسقاط حق تجدیدنظرخواهی موجب زوال این حق در مهلت باقیمانده نمی‌شود...»^۱ در نقد رأی مزبور باید گفت؛ به فرض آمره بودن مقررات دادرسی مدنی، به نظر می‌رسد این امر، مانع آن نیست که اصحاب دعوا حقی شخصی مانند تجدیدنظرخواهی را که آزادانه قابل تصرف است، اسقاط کنند. آمره بودن مقررات آیین دادرسی مدنی به این معناست که مقررات دادرسی از قبل معلوم و معین شده تا حقوق دادخواهان بهتر تأمین شود. حال اگر دادخواهان حقی از حقوق خود را اسقاط کنند، آمره بودن مخدوش نمی‌شود (Mohseni, 2019: 261-262)؛ به عبارت دیگر، اسقاط حق

۱. قابل دسترسی در سامانه ملی آرای قضائی به نشانی: <https://ara.jri.ac.ir/Judge/Text/10780>

تجدیدنظرخواهی به معنای توافق برخلاف قواعد امره نیست تا امکان‌پذیر نباشد. با توجه به موارد مذکور می‌توان گفت حق تجدیدنظرخواهی در زمره مقررات تکمیلی آیین دادرسی بوده و اصل حاکمیت اراده طرفین اقتضا می‌کند که این حق، قابل اسقاط باشد.

۳. شرایط اعتبار اسقاط حق تجدیدنظرخواهی

اسقاط حق تجدیدنظرخواهی، اگر به صورت یک‌جانبه انجام شود، ایقاع محسوب می‌شود و اگر توافقی باشد، از مصادیق قرارداد نامعین موضوع ماده ۱۰ قانون مدنی است و در هر دو صورت، بایستی شرایط اساسی صحت قراردادها در آن رعایت شده باشد؛ بنابراین، بایستی قصد و رضای طرفین وجود داشته باشد، طرفین اهلیت داشته باشند، موضوع توافق معلوم باشد و مشروعیت جهت قرارداد در آن رعایت شده باشد. همچنین، اسقاط حق تجدیدنظرخواهی در صورتی معتبر است که موضوع دعوا مربوط به حقوقی باشد که شخص نسبت به آن‌ها اختیار کامل دارد (Shams, 2007: 328). علاوه بر شرایط اساسی صحت قراردادها، اعتبار اسقاط حق تجدیدنظرخواهی باید از جنبه‌های یک‌جانبه یا توافقی بودن، تشریفاتی بودن و زمان اسقاط نیز مورد بحث و بررسی قرار گیرد.

۳-۱. یک‌جانبه یا توافقی بودن اسقاط حق تجدیدنظرخواهی

اسقاط حق اصولاً یک عمل حقوقی یک‌جانبه (ایقاع) است و اسقاط حق تجدیدنظرخواهی نیز از این قاعده مستثنا نیست. در حقوق فرانسه، اسقاط یک‌جانبه و توافقی حق تجدیدنظرخواهی پذیرفته شده است؛ به این نحو که توافق بر انصراف از حق تجدیدنظرخواهی در ماده ۴۱ قانون آ.د.م فرانسه و قواعد انصراف یک‌جانبه در مواد ۵۵۶ تا ۵۵۸ آن قانون پیش‌بینی شده است (Mohajeri, 2008: 200). در حقوق ایران برخی از نویسندگان با توجه به متن ماده ۳۳۳ ق.آ.د.م که به «توافق» طرفین بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی تصریح کرده است، معتقدند که انصراف از حق

تجدیدنظرخواهی باید با توافق طرفین صورت پذیرد و اسقاط این حق به صورت یک‌جانبه و تنها از سوی یکی از طرفین، مؤثر در مقام نیست (Movahhedian, 2018: 194). برخی دیگر اسقاط یک‌جانبه را از مصادیق شرط ابتدایی دانسته‌اند که بر اساس نظر مشهور فقهی و حقوقی، الزام‌آور نیست (Hayati, 2011: 569). یکی از حقوقدانان با اشاره به اینکه در مواردی همچون قراردادهای الحاقی که موقعیت اقتصادی طرفین متفاوت است، طرف قوی‌تر دعوا ممکن است با توسل به ابزارهایی طرف مقابل را وادار کند تا از حق تجدیدنظرخواهی صرف‌نظر کند، بر این نظر است که اسقاط حق تجدیدنظرخواهی از حقوق مشترک طرفین دعواست و مبنای الزام به دو‌جانبه بودن توافق بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی، حمایت قانون‌گذار از منافع مشترک طرفین دعواست. ایشان اضافه می‌کنند ماده ۳۳۳ قانون آ.د.م از توافق طرفین دعوا سخن گفته و قائل شدن به ماهیت یک‌جانبه این عمل حقوقی، اجتهاد در مقابل نص است (Shokoohizadeh,2021A:63-64; Shokoohizadeh,2021B:89).

حقوقدان دیگری علاوه بر این باور که در اسقاط حق تجدیدنظر توافق طرفین شرط است، معتقد است اسقاط حق تجدیدنظر همه طرف‌ها باید موضوع توافق واقع شود؛ بنابراین، چنانچه نتیجه توافق، اسقاط حق تجدیدنظر یکی از طرفین و ابقای حق طرف دیگر باشد، این اسقاط بی‌اثر و بی‌اعتبار بوده و موجب اسقاط حق تجدیدنظر هیچ‌یک از طرفین نخواهد بود (Nahreini,2022:353). به نظر نویسنده دیگری، علیرغم لزوم اسقاط حق تجدیدنظر توسط هر دو طرف دعوا، انجام توافق به معنای یک عقد ضروری نیست. ایشان در توجیه نظر خود بیان می‌دارند، «قانون‌گذار با در نظر گرفتن مصالح و مقتضیات دادرسی و دادگاه و اصحاب دعوا اراده کرده است مرحله تجدیدنظر به‌عنوان مرحله دوم دادرسی فراهم و در دسترس باشد، مگر در جایی که هر دو طرف اراده خود را بر عدم تجدیدنظرخواهی اعلام کنند؛ به‌عبارت‌دیگر، قانون‌گذار خواسته یا مرحله تجدیدنظر امکان‌پذیر باشد برای هر دو طرف یا به‌طورکلی وجود نداشته باشد و برای هیچ‌یک در دسترس نباشد ... این مطلب اقتضا دارد اسقاط حق تجدیدنظرخواهی

از هر دو طرف دعوا پذیرفته و مؤثر واقع شود اعم از اینکه چنین اسقاطی در قالب یک عقد و با رعایت شرایط عقد در حقوق مدنی باشد یا به صورت دو اراده و اعلام جداگانه و بدون اینکه عقدی در کار باشد» (Hasanzadeh, 2023: 48-49).

به نظر می‌رسد استدلال‌های مذکور به دلایل ذیل خالی از اشکال نباشد زیرا نخست، حالتی که محکوم‌علیه با علم و اطلاع در مهلت تجدیدنظرخواهی اقدام به اعمال حق خود نکرده و حق خود را با ترک فعل اسقاط می‌کند، با حالتی که وی با یک اراده ایقاعی مثبت حق تجدیدنظرخواهی را اسقاط می‌کند، دارای ماهیت یکسانی است. اگر اراده قانون‌گذار بر فراهم بودن مرحله دوم دادرسی برای همه یا هیچ‌کس باشد، لازم می‌آید که هر دو طرف دعوا حق تجدیدنظرخواهی داشته باشند و ملزم به اعمال این حق نیز باشند، حال آنکه التزام به چنین نتیجه‌ای ممکن نیست. به علاوه، تفسیر واژه «توافق» به شرح مذکور در ماده ۳۳۳ ق.آ.د.م. به دو اراده جداگانه یا دو ایقاع نیز صحیح به نظر نمی‌رسد.

دوم این که تجدیدنظرخواهی اصولاً حقی است که قانون‌گذار جهت جلوگیری از تضییع احتمالی حقوق محکوم‌علیه به اصحاب دعوا اعطا کرده است و محکوم‌علیه اختیار دارد این حق را اعمال یا از آن صرف‌نظر کند. جنبه حمایتی این حق، همچون اختیارات (اختیار برهم زدن معامله) چهره حمایتی و خصوصی دارد و در زمره حقوق طرفین است نه از قواعد مربوط به نظم عمومی؛ بنابراین، همان‌طور که هر یک از طرفین معامله می‌توانند از اعمال خیار فسخ (که قانون‌گذار برای حمایت از آن‌ها و جلوگیری از ضرر احتمالی ایشان وضع کرده است) صرف‌نظر کنند، هر یک از طرفین دعوا نیز به تنهایی می‌توانند حق تجدیدنظرخواهی خود را ساقط کنند. همچنین، اسقاط حق تجدیدنظرخواهی قابل مقایسه با قراردادهای الحاقی نیست، زیرا قرارداد الحاقی مربوط به روابط قراردادی و امور انشایی و ماهوی طرفین بوده و دادرسی یک مرحله بعداز آن و در راستای احقاق حقوق ناشی از قرارداد است، مضافاً اینکه تجدیدنظر نیز خود مرحله دوم دادرسی است. امروزه برابری طرفین در روابط حقوقی به ندرت محقق

می‌شود و اغلب، یکی از طرفین به لحاظ موقعیت اقتصادی بر دیگری برتری دارد؛ بنابراین، نمی‌توان به‌صرف احتمال اینکه طرف قوی‌تر خواسته‌های خود را برطرف ضعیف‌تر تحمیل خواهد کرد، اعمال حقوقی افراد را فاقد اعتبار دانست. نافذ بودن معاملات اضطراری در قانون مدنی مؤید این ادعاست. هر جا که نیاز به حمایت قانون‌گذار از یکی از طرفین باشد، این حمایت به‌موجب قوانین صورت می‌گیرد و اگر قانون‌گذار حاکمیت یکی از دو طرف را بر دیگری زیان‌بار ببیند، انعقاد قرارداد را ممنوع یا به‌تصویب مقامات عمومی موکول می‌کند (Katouzian, 2009A:34). برای مثال، قانون‌گذار به‌موجب ماده ۸ قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان و ماده ۷ قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو، هرگونه شرطی را که موجب سقوط تمام یا بخشی از تعهدات عرضه‌کننده کالا شود فاقد اعتبار و بلااثر اعلام کرده است؛ بنابراین، اسقاط حق مراجعه به هیئت حل اختلاف مذکور در قانون مذکور یا شرط تحدید یا عدم مسئولیت عرضه‌کننده ضمن قرارداد فروش خودرو فاقد اعتبار است. از این رو، مصرف‌کننده خودرو باید حق دسترسی آزاد و در چارچوب قانون به هیئت حل و فصل اختلاف را داشته باشد و تفسیر عبارات قانون بایستی با فلسفه قانون حمایت از مصرف‌کنندگان خودرو و مفهوم و مصداق حمایت ویژه از او سازگار باشد (Mohseni, 2020:17). با این حال، به نظر می‌رسد ممنوعیت مزبور مربوط به مرحله انعقاد قرارداد و پیش از ایجاد اختلاف و اقامه دعوا و به‌عبارت‌دیگر، مربوط به امور ماهوی است و گرنه حقوقی که به‌واسطه اقامه دعوا و در جریان دادرسی ایجاد می‌شوند از جمله حق تجدیدنظرخواهی، از جانب صاحب آن قابل اسقاط و انصراف هستند.

سوم این‌که پذیرش اعتبار اسقاط یک‌جانبه حق تجدیدنظر از نظر برخی نویسندگان چنان بدیهی می‌نماید که به‌زعم ایشان حتی ممکن است گفته شود ماده ۳۳۳ قانون آ.د.م که از «توافق» بر اسقاط حق سخن گفته، به‌طور صحیح تنظیم نشده است (Mohajeri, 2008:201). توافق طرفین بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی ناظر به فرضی است که دعوا بین طرفین اقامه شده ولی هنوز منجر به صدور رأی نشده است. در این

مرحله، ممکن است طرفین با توافق کتبی اقدام به اسقاط حق تجدیدنظر کنند، زیرا اگر رأی بدوی صادر شده باشد، محکوم علیه و محکوم له شناخته شده‌اند و بدیهی است که در این مقطع نیازی به توافق نیست و محکوم علیه به صورت یک‌جانبه هم می‌تواند حق تجدیدنظر خویش را ساقط کند؛ به عبارت دیگر، اساساً زمانی طرفین بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی توافق می‌کنند که نتیجه دادرسی هنوز معلوم نشده باشد. در نهایت، از ماده ۳۳۳ قانون آ.د.م نمی‌توان لزوم توافق طرفین را برداشت کرد و اسقاط یک‌جانبه را ممنوع دانست بلکه اسقاط حق به صورت یک‌جانبه یا مبتنی بر توافق، هر دو امکان‌پذیر است (Mohseni, 2019: 262)؛ به عبارت دیگر، این ماده قانونی در مقام بیان شرایط اسقاط حق تجدیدنظر نیست تا جمیع شرایط و مصادیق اسقاط حق تجدیدنظرخواهی را مطرح کند، بلکه در مقام بیان آرای قطعی و غیرقابل تجدیدنظر است و این امر با اعتبار اسقاط یک‌جانبه - که از لحاظ مبانی حقوقی هیچ مانعی برای اعتبار آن وجود ندارد - به عنوان مصداق دیگری از اسقاط حق تجدیدنظرخواهی، منافاتی نداشته و این دو با هم قابل جمع هستند. لذا، سخن از اجتهاد در مقابل نص نمی‌تواند صحیح باشد؛ به عبارت دیگر، علی‌رغم نحوه بیان ماده ۳۳۳ قانون آ.د.م، هر یک از اصحاب دعوا می‌توانند این حق را جداگانه از خود سلب و اسقاط کنند (Eftekhar Jahromi & Elsan, 2017: 226). با توجه به اینکه تجدیدنظرخواهی یک حق است و مطابق قاعده هر حقی قابل اسقاط است، باید پذیرفت که انصراف یک‌جانبه از حق تجدیدنظرخواهی در حقوق ایران با وجود عدم تصریح قانون‌گذار قابل‌پذیرش است (Mohajeri, 2008: 201). در هر حال، اعتبار انصراف یک‌جانبه از حق تجدیدنظر منوط به رضایت طرف مقابل نیست، زیرا این امر گویای رضایت به رأی است و طرف مقابل نفعی در این موضوع ندارد، مگر اینکه اسقاط و انصراف مشروط باشد (Shams, 2007: 329). علاوه بر این، موضوع توافق اصحاب دعوا می‌تواند اسقاط حق تجدیدنظر یکی از آن‌ها باشد و هیچ دلیل قانونی و منطقی بر لزوم اسقاط حق دو طرف در توافق فی‌مابین نیست. قرارداد می‌تواند معوض یا بلاعوض باشد؛ در توافق اصحاب دعوا هم اسقاط حق تجدیدنظر

یکی از اصحاب دعوا، یکی از عوضین قرارداد است که می‌تواند در مقابل اسقاط حق تجدیدنظر طرف مقابل باشد یا در مقابل عوض دیگری یا حتی به صورت بلاعوض؛ بنابراین، اعتقاد به لزوم اسقاط حق هر دو طرف دعوا در توافق حاصله، برخلاف اصل بوده و با اطلاق و ظاهر ماده ۳۳۳ قانون آ.د.م نیز منافات دارد.

۲-۳. تشریفاتی بودن اسقاط حق تجدیدنظرخواهی

ماده ۳۳۳ قانون آیین دادرسی مدنی از توافق «کتبی» طرفین بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی صحبت کرده است. لذا، این سؤال مطرح می‌شود که آیا اسقاط حق تجدیدنظرخواهی، یک عمل حقوقی تشریفاتی بوده و الزاماً بایستی به صورت کتبی باشد؟ پاسخ این سؤال به نظر مثبت است، زیرا ماده ۳۳۳ قانون آ.د.م کتبی بودن توافق را جزء شرایط لازم برای اسقاط حق تجدیدنظرخواهی دانسته است. اگرچه معدودی از نویسندگان، اظهار داشته‌اند که برخلاف ظاهر ماده ۳۳۳، لازم نیست اسقاط حق تجدیدنظر به طور صریح و کتبی انجام شود (Eftekhari Jahromi & Elsan, 2017:226)، لکن اکثر نویسندگان بر لزوم کتبی بودن توافق اصحاب دعوا بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی تصریح کرده‌اند. در موارد دیگری هم می‌توان چنین تشریفاتی را در قانون آیین دادرسی مدنی مشاهده کرد، همانند آنچه در بند یک ماده ۴۸۱ در خصوص توافق کتبی طرفین بر زوال قرارداد داوری مقرر شده است. در بحث موردنظر ما، منظور از کتبی بودن این است که اسقاط حق تجدیدنظرخواهی باید به نحو انکارناپذیری به طور کتبی در پرونده منعکس شود و این امر به چند شکل ممکن است؛ طرفین در جلسه دادرسی آن را مطرح کنند تا در صورت جلسه قید شده و به امضای طرفین و دادرس دادگاه برسد یا اینکه در قالب سند رسمی تنظیم و به دادگاه ارائه دهند. اگر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی به موجب سند عادی خارج از دادگاه تنظیم شده باشد، به نظر می‌رسد می‌توان با اخذ وحدت ملاک از مقررات سازش گفت که طرفین باید در

دادگاه حاضر شده و به صحت آن اقرار کنند، در غیر این صورت، حتی با وجود امکان اثبات آن (مثلاً از طریق شهادت شهود)، حق تجدیدنظرخواهی ساقط نمی‌شود. قانون آیین دادرسی مدنی ایران در این خصوص که اسقاط حق تجدیدنظرخواهی باید به طور صریح باشد یا تحقق چنین اقدامی به صورت ضمنی هم امکان‌پذیر است، حکمی ندارد. برخی معتقدند موضوع توافق اصحاب دعوا باید اسقاط حق تجدیدنظرخواهی و صرف نظر کردن از درخواست تجدیدنظر باشد و هر موضوعی غیر از آن، حتی اگر واجد سایر شرایط مقرر در ماده ۳۳۳ قانون آ.د.م باشد، اثری بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی نخواهد داشت (Nahreini, 2022:354). مع‌هذا، اسقاط ضمنی حق پژوهش‌خواهی در ماده ۵۵۸ قانون آ.د.م فرانسه با ذکر مصداق بارز آن در قالب «اجرای بی‌قید و شرط رأی غیر لازم‌الاجرا» معتبر شناخته شده است. برخی استادان معتقدند در حقوق ایران نیز اسقاط حق تجدیدنظرخواهی ممکن است صریح یا ضمنی باشد اما در هر حال، اقدام طرفین باید بر اسقاط حق تجدیدنظر دلالت کند (Shams, 2007:329).

۳-۳. زمان اسقاط حق تجدیدنظرخواهی

برای اسقاط حق تجدیدنظرخواهی، سه مقطع زمانی قابل تصور است؛ مقطع نخست قبل از اقامه دعواست. مقطع دیگر، پس از اقامه دعوا تا قبل از صدور رأی و مقطع سوم، پس از صدور رأی تا قبل از پایان مهلت تجدیدنظرخواهی است. با انقضای مهلت تجدیدنظر، چنانچه تجدیدنظرخواهی به عمل نیامده باشد، حق مزبور زایل شده و قهراً ساقط می‌شود و در صورتی که تجدیدنظرخواهی شده باشد، این حق اعمال شده و اسقاط آن سالبه به انتفای موضوع است. البته در مقطع اخیر ممکن است دادخواست تجدیدنظر مسترد شود که این اقدام با اسقاط حق تجدیدنظر متفاوت بوده و از موضوع نوشتار فعلی خارج است.

۱-۳-۳. مقطع زمانی قبل از اقامه دعوا

اسقاط حق تجدیدنظرخواهی قبل از اقامه دعوا به این صورت قابل تصور است که طرفین در روابط قراردادی توافق کنند در صورت حدوث اختلاف و طرح دعوا نسبت به موضوع قرارداد، به رأی دادگاه بدوی ملتزم بوده و حق تجدیدنظر نسبت به رأی دادگاه بدوی را نداشته باشند یا اینکه طرفین قرارداد پس از بروز اختلاف و قبل از اقامه دعوا با هم توافق کنند که رسیدگی به دعوی آن‌ها در یک مرحله و بدون حق تجدیدنظرخواهی باشد.

در حقوق فرانسه، ماده ۴۱ قانون آ.د.م این کشور مقرر می‌دارد: «در یک اختلاف موجود طرفین همواره می‌توانند توافق کنند که تنازع آنان در یک مرجع قضایی خاص مورد رسیدگی قرار گیرد، هرچند که این مرجع از جهت حدنصاب خواسته صلاحیت نداشته باشد. همچنین، می‌توانند طی همان شرایط و در خصوص حقوقی که دارای حق تصرف آزادانه در آن‌ها هستند، صریحاً توافق کنند که تنازع آنان بدون حق پژوهش‌خواهی مورد قضاوت قرار گیرد...». ماده ۵۵۷ قانون مزبور نیز چنین مقرر کرده است که: «انصراف از پژوهش‌خواهی قبل از ایجاد اختلاف ممکن نیست» (Mohseni, 2012:88,242). به طوری که ملاحظه می‌شود، در حقوق فرانسه امکان توافق طرفین بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی به «حدوث اختلاف» مشروط شده است.

در حقوق ایران، برخی مخالف اعتبار اسقاط حق تجدیدنظرخواهی قبل از اقامه دعوا بوده و معتقدند در این مقطع یعنی قبل از اقامه دعوا، نمی‌توان اسقاط حق تجدیدنظر را صحیح و معتبر دانست. به نظر این گروه، اسقاط فرع بر وجود حق بوده و حقی که هنوز به وجود نیامده، قابل اسقاط نیست. مطابق این دیدگاه، حتی در موردی که سبب حق وجود دارد، در فقه راجع به امکان اسقاط حق اختلاف نظر وجود دارد و اکثراً مخالف جواز اسقاط هستند، زیرا حقی که در آینده به وجود می‌آید، در حال حاضر بالطبع ساقط است و بنابراین، قابل اسقاط نیست (Parsa-pour, 2004:38). گروهی دیگر از مخالفین نیز چنین استدلال می‌کنند که اسقاط حق به عنوان یک عمل حقوقی

باید موضوع داشته باشد. موضوع اسقاط حق تجدیدنظر، همان حقی است که ساقط می‌شود؛ بنابراین، اسقاط حق زمانی ممکن است که یا رأی بدوی صادر شده و حق تجدیدنظر مستقر شده باشد یا حداقل مقتضی ایجاد حق تجدیدنظرخواهی که همان حدوث اختلاف و اقامه دعواست، فراهم باشد. قبل از اقامه دعوا هنوز مقتضی حق تجدیدنظر به وجود نیامده است و چنین اسقاطی مصداق اسقاط مال‌موجب بوده و معتبر نخواهد بود. استدلال عمده مخالفین اعتبار اسقاط حق در این مقطع زمانی این است که پیش از اقامه دعوا حقی برای طرفین ایجاد نشده و اسقاط آن در حکم اسقاط مال‌موجب خواهد بود (Shokoohzadeh, 2021A:59)؛ به عبارت دیگر، اسقاط باید موضوع داشته باشد، جزء اولیه علت تامه برای ایجاد حق تجدیدنظرخواهی همان اختلاف و دعواست و جزء اخیر علت تامه برای ایجاد حق تجدیدنظرخواهی، صدور رأی است و با اجتماع این دو سبب، حق تجدیدنظرخواهی مستقر شده و قابل اسقاط است. از این دیدگاه، صرف قرارداد منعقدہ بین طرفین را نمی‌توان جزئی از علت تامه دانست و چون قبل از حدوث اختلاف هنوز مقتضی حق تجدیدنظر ایجاد نشده است، چنین اسقاط حقی، مصداق اسقاط مال‌موجب بوده و صحیح نیست.

موافقین اعتبار اسقاط حق چنین تحلیل می‌کنند که اسقاط حق تجدیدنظر، ضمن قرارداد اصلی و حتی پیش از بروز اختلاف و مراجعه به دادگاه امکان‌پذیر است؛ بدین معنا که برای مثال طرفین قرارداد توافق کنند در صورت بروز اختلاف میان آن‌ها، حکم دادگاه بدوی قطعی باشد. این گروه در جهت رفع ایراد اسقاط مال‌موجب، قرارداد را به عنوان سبب حق قلمداد کرده و گفته‌اند نمی‌توان اقدام به اسقاط حق را اسقاط مال‌موجب محسوب کرد (Eftekhar Jahromi & Elsan, 2017:226). دسته دیگر از موافقین با تفسیر وسیع از اصل حاکمیت اصحاب دعوای مدنی معتقدند همان‌طور که طرفین دعوا می‌توانند راجع به دعوا صلح کنند یا دعوا را به داوری ارجاع دهند، می‌توانند قبل از حدوث اختلاف نیز حق تجدیدنظر نسبت به آن را ساقط کنند. بر پایه حکومت اراده مشترک طرفین بر دادرسی مدنی، طرفین می‌توانند در روابط قراردادی و به صورت

شرط ضمن عقد توافق کنند که اگر بین آن‌ها اختلاف حاصل شد، به رأی بدوی ملتزم بوده و از حق تجدیدنظرخواهی خود استفاده نکنند (Akbari Dehno & Shabaziniya, 2015:27). در مقام تحلیل می‌توان گفت، اگر منظور از اسقاط مالیم، اسقاط حق در زمان نیستی و فقدان حق باشد، بدون تردید چنین اسقاط حقی نامعتبر است اما اگر منظور، اسقاط حق در زمان ایجاد آن یا از بین بردن مقتضی و سبب ایجاد حق باشد، مانع عقلی برای آن وجود ندارد. هر عمل حقوقی متضمن اسقاط حقوق آینده صحیح است مگر اینکه مخالف قوانین امری، نظم عمومی و اخلاق حسنه باشد (Mowludi, 2000:96). به عقیده جعفری لنگرودی، اسقاط مالیم یجب در حدود معقول بلااشکال است و قیاس موجودات اعتباری حقوق با امور طبیعی قیاس مع الفارق بوده و قصد و رضای اشخاص در زمینه اعتبارات حقوقی هم می‌تواند به گذشته و هم به آینده تعلق گیرد (Mowludi Ghalaychi, 2000:104). برخی صاحب‌نظران در مبحث اسقاط اختیارات، چنین استدلال کرده‌اند که شرط اسقاط اختیار در مورد اختیاراتی که بعد از عقد ایجاد می‌شوند، مانند اختیار تأخیر ثمن و تخلف از شرط، زمینه ایجاد آن را از بین می‌برد و حقی به وجود نمی‌آید تا اسقاط شود. شرط سقوط اختیار در این فرض، جلوگیری از تکوین حق است (Katouzian, 2008: 118-119). به نظر می‌رسد که این استدلال در مورد اسقاط حق تجدیدنظرخواهی قبل از اقامه دعوا نیز قابل پذیرش باشد؛ به این نحو که اسقاط حق تجدیدنظرخواهی قبل از اقامه دعوا، به معنای از بین بردن مقتضی و سبب ایجاد حق تجدیدنظر است؛ به عبارت دیگر، طرفین مقتضی ایجاد حق را ساقط می‌کنند نه خود حق را و به همین دلیل، رأی بدوی با وصف قطعیت صادر شده و حق تجدیدنظرخواهی برای طرفین به وجود نمی‌آید تا بخواهد ساقط شود. با این وصف، ایراد اسقاط مالیم یجب بر این موضوع وارد نبوده و اسقاط حق تجدیدنظر قبل از اقامه دعوا نیز معتبر است.

اگر قبل از اقامه دعوا طرفین به موجب قرارداد نظریه یک یا چند کارشناس را در صورت بروز اختلاف و طرح دعوا قاطع بین خویش قرار داده باشند، رأی صادره قابل

تجدیدنظر و فرجام نخواهد بود (Mohajeri, 2008: 316). استدلال مزبور مختص توافق بر نظر قاطع کارشناس نبوده و در اسقاط حق تجدیدنظر نیز قابل پذیرش است، زیرا توافق طرفین بر نظر قاطع کارشناس از این جهت که موجب قطعیت رأی می‌شود با اسقاط حق تجدیدنظرخواهی، یکسان است. لذا، اگر توافق طرفین مبنی بر قاطع بودن نظر کارشناس قبل از اقامه دعوا و ضمن قرارداد معتبر باشد، توافق بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی قبل از اقامه دعوا و ضمن قرارداد طرفین نیز همین وضعیت را خواهد داشت.

در نهایت، اگرچه حکم مقرر در قانون آ.د.م فرانسه از این جهت که قبل از ایجاد اختلاف اجازه اسقاط حق را نمی‌دهد، چهره حمایتی دارد و از این حیث قابل تأمل به نظر می‌رسد لیکن در حقوق ایران می‌توان گفت توافق بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی قبل از حدوث اختلاف و اقامه دعوا، نوعی صلح و سازش بر تنازع احتمالی آینده است که به موجب ماده ۷۵۲ قانون مدنی تجویز شده است. در صلح دعاوی، لزومی ندارد که دعوا محقق باشد بلکه درباره تنازع احتمالی آینده نیز می‌توان پیمانی بست که از آن احتراز شود. اثر چنین صلحی اسقاط حق اقامه دعواست (Katouzian, 2009B: 340, 358). اقامه دعوا و دادرسی فرع بر وجود دعوا و تنازع است و تجدیدنظرخواهی فرع بر اقامه دعوا؛ حال که طرفین می‌توانند ضمن قرارداد، نسبت به اصل دعاوی احتمالی آینده صلح و سازش کنند، به طریق اولی نسبت به جزئیات دعوا و یکی از فروع آن (حق تجدیدنظرخواهی) نیز می‌توانند توافق و مصالحه کنند. قواعد عمومی قراردادهای و به‌ویژه اصل حاکمیت اراده (ماده ۱۰ قانون مدنی)، مقررات عقد صلح در قانون مدنی و مقررات صلح و سازش و داوری در قانون آیین دادرسی مدنی و همچنین، اطلاق ماده ۳۳۳ قانون آ.د.م مؤید آن است که اسقاط حق تجدیدنظرخواهی حتی قبل از اقامه دعوا نیز نافذ و معتبر است مشروط بر اینکه نخست، با توافق طرفین و دوم، مربوط به حقوقی باشد که طرفین حق تصرف آزادانه در آن دارند (بدین معنا که خلاف نظم عمومی، اخلاق حسنه یا حقوق اشخاص ثالث نباشد)؛ به عبارت دیگر، اعتبار چنین توافقی مقید به دارا بودن تمامی شرایط صحت عقد صلح خواهد بود.

۲-۳-۳. مقطع زمانی پس از اقامه دعوا تا قبل از صدور رأی

در مقطع زمانی پس از اقامه دعوا تا قبل از صدور رأی، هنوز حق تجدیدنظرخواهی مستقر نشده است، اما این حق در مقطع زمانی مزبور قابل اسقاط است. ایراد اسقاط مالم یجب نیز وارد نیست، زیرا مقتضی ایجاد حق تجدیدنظر وجود دارد. هرچند به عقیده برخی، سبب حق تجدیدنظر میزان خواسته بیش از سه میلیون ریال یا غیرمالی بودن دعواست (Mohajeri, 2008:203). لیکن می‌توان گفت سبب و مقتضی حق تجدیدنظرخواهی همان اختلاف و دعواست که موجود بوده و با این اعتبار می‌توان حق مزبور را اسقاط کرد. به نظر برخی دیگر، از زمان اقامه دعوا به اعتبار ماهیت و ارزش خواسته و موضوع دعوا، قابل تجدیدنظر بودن رأی قابل پیش‌بینی بوده و اسقاط حق تجدیدنظرخواهی با مانع عقلی و قانونی روبرو نخواهد بود لیکن ملاحظات عملی ایجاب می‌کند توافق بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی زمانی معتبر و نافذ شمرده شود که پس از وقوع اختلاف و تا پیش از صدور رأی دادگاه نخستین انجام پذیرد (Nahreini, 2022:355-356). این در حالی است که پس از صدور رأی، محکوم‌علیه شناخته شده و می‌تواند به صورت یک‌جانبه حق تجدیدنظر خود را ساقط کند. اصحاب دعوا معمولاً قبل از صدور رأی و معلوم شدن نتیجه دعوا بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی توافق می‌کنند، چون با این توافق، حق تجدیدنظرخواهی هر دو طرف ساقط می‌شود. به نظر می‌رسد ماده ۳۳۳ قانون آ.د.م که بر توافق طرفین تصریح کرده است، ناظر به همین فرض (مقطع زمانی پس از اقامه دعوا و قبل از صدور رأی) باشد. همچنین، ماده مزبور در مقام بیان شرایط اسقاط حق تجدیدنظرخواهی نیست بلکه یکی از مصادیق آرای قطعی و غیرقابل تجدیدنظر را بیان می‌کند و توافق مذکور در آن ماده ناظر به مرحله قبل از صدور رأی است. همان‌طور که می‌دانیم رأی در زمان صدور، یکی از اوصاف قطعی یا قابل تجدیدنظر بودن را با خود به همراه دارد و در صورتی که طرفین قبل از صدور رأی، حق تجدیدنظر را ساقط کرده باشند، رأی دادگاه در زمان صدور با وصف قطعیت صادر می‌شود. مبنای قطعیت رأی در این حالت، اراده طرفین

است. از آنجاکه اسقاط حق اصولاً عمل حقوقی است که با یک اراده محقق می‌شود، توافق دو اراده جوهره آن را تغییر نمی‌دهد. لذا، همان اراده‌هایی که با توافق می‌توانند حق تجدیدنظرخواهی را اسقاط کرده و به رأی دادگاه وصف قطعیت ببخشند، این قدرت را دارند که به صورت یک‌جانبه نیز حق مزبور را اسقاط کنند. به تعبیر یکی از صاحب‌نظران دادرسی مدنی، اصولاً صرف نظر کردن از هر حق خصوصی، هرچند بالقوه و فرضیه باشد، جایز است مگر اینکه به موجب صریح قانون اعراض از یک حق احتمالی و فرضیه منع شده باشد. در حقوق فرانسه، قبل از اینکه جواز اسقاط حق پژوهش در قانون آیین دادرسی مدنی تصریح شود، با این توجیه که اصل بر جواز اعراض است مگر خلاف آن تصریح شده باشد، اعراض از حق پژوهش را تصدیق می‌کردند (Matin Daftari, 2018: 611-612). این نظر در راستای پذیرش اصل آزادی ایقاعات اسقاطی است؛ به این معنا که صاحب هر حق می‌تواند آن را اسقاط کند مگر اینکه قاعده‌ای آن را منع یا منوط به رعایت تشریفاتی کرده باشد (Katouzian, 2005: 142). این در حالی است که نه تنها در مجموعه مقررات مربوط به دادرسی مدنی نصی مبنی بر منع اسقاط حق تجدیدنظر وضع نشده است بلکه ماده ۳۳۳ قانون آ.د.م. توافق بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی را صریحاً تجویز کرده و امکان اسقاط یک‌جانبه حق نیز مقتضای ماهیت خصوصی حق و نتیجه حکومت اراده اصحاب دعوا بر شئون مختلف دادرسی مدنی و مطابق با قواعد عمومی حاکم بر ایقاعات است.

۳-۳-۳. مقطع زمانی پس از صدور رأی تا قبل از انقضای مهلت تجدیدنظر

ویژگی مقطع زمانی پس از صدور رأی تا خاتمه مهلت تجدیدنظر این است که با صدور رأی بدوی، حق تجدیدنظرخواهی مستقر شده است. همچنین، محکوم‌له و محکوم‌علیه نیز شناخته شده‌اند؛ بنابراین، برای اسقاط حق تجدیدنظر در این مقطع زمانی ضرورتی به توافق طرفین وجود ندارد، زیرا محکوم‌علیه می‌تواند به صورت یک‌جانبه یا از طریق توافق با محکوم‌له، حق تجدیدنظرخواهی خویش را ساقط کند. پس از صدور

حکم نخستین، همان‌طور که حق تجدیدنظرخواهی با انقضای مهلت قانونی خود به خود ساقط می‌شود، محکوم‌علیه نیز می‌تواند تا قبل از انقضای مهلت تجدیدنظر از این حق صرف‌نظر کند (Madani, 2011:541).

باین‌حال، به نظر یکی از حقوقدانان، به دلیل ماهیت دوجانبه اسقاط حق تجدیدنظرخواهی، اسقاط این حق پس از صدور رأی ممکن نیست. ایشان همچنین استدلال می‌کنند که توافق بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی عقدی معوض است که عوض تعهد هر یک از طرفین، تعهد طرف مقابل است. پس از صدور رأی، محکوم‌له و محکوم‌علیه رأی مشخص می‌شود و یکی از طرفین از حق تجدیدنظرخواهی برخوردار نیست تا بتواند آن را ساقط کند (Shokoozadeh, 2021A:59-60). به نظر می‌رسد استدلال مزبور بر دو فرضیه غیر حتمی استوار شده و قابل‌خداشه است. فرضیه اول این است که ماهیت دوجانبه اسقاط حق تجدیدنظرخواهی، امری قطعی و غیرقابل‌انکار است، در صورتی که پیش‌تر گفتیم اسقاط حق تجدیدنظرخواهی اصولاً نوعی ایقاع (عمل حقوقی یک‌جانبه) است لکن می‌تواند به صورت دوجانبه نیز محقق شود. فرضیه دوم این است که عوضین توافق بر اسقاط حق را «حق تجدیدنظرخواهی» هر یک از طرفین لحاظ کرده، حال آنکه ممکن است در توافق طرفین، اسقاط حق تجدیدنظرخواهی محکوم‌علیه در مقابل تعهدی دیگر یا حتی به صورت بلاعوض باشد و هیچ دلیلی مبنی بر اینکه لزوماً اسقاط حق یک طرف باید در مقابل اسقاط حق طرف دیگر باشد، وجود ندارد.

۴. اسقاط حق تجدیدنظرخواهی توسط نماینده

ممکن است طرفین دعوا توسط وکیل در دادرسی شرکت کرده باشند. همچنین، ممکن است یکی از طرفین دعوا، محجور باشد. لذا، سؤال قابل‌طرح این است که آیا ولی یا قیم یا وکیل یکی از طرفین دعوا به نمایندگی از اصیل، اختیار اسقاط حق تجدیدنظرخواهی و توافق بر اسقاط این حق با طرف مقابل را دارند؟

۱-۴. اسقاط حق تجدیدنظرخواهی توسط ولی قهری

برای اعمال و اقدام‌های ولی قهری اصولاً محدودیتی تعیین نشده است؛ به عبارت دیگر، ولی قهری می‌تواند هرگونه عمل و اقدامی را در راستای اداره امور مولی‌علیه انجام دهد، مشروط بر این‌که مصلحت وی را رعایت کند (ماده ۱۱۸۴ قانون مدنی). در خصوص اینکه اسقاط حق تجدیدنظرخواهی توسط ولی قهری به مصلحت مولی‌علیه است یا خیر، باید بین اسقاط یک‌جانبه و اسقاط توافقی تفکیک قائل شد. اسقاط یک‌جانبه حق تجدیدنظر از جمله اعمالی است که خلاف مصلحت محجور خواهد بود، زیرا باعث می‌شود حق تجدیدنظرخواهی محجور ساقط شده و حکم صادره علیه وی در مرحله بدوی قطعی باشد و در مقابل، هیچ نفعی برای وی در پی نخواهد داشت. این مورد را می‌توان با ابراء مطالبات محجور قیاس کرد که آن نیز، به زیان محجور و خلاف مصلحت وی است. از این رو، می‌توان گفت اسقاط یک‌جانبه حق تجدیدنظر از سوی ولی قهری معتبر نیست. از سوی دیگر، چنانچه ولی قهری بخواهد با توافق طرف مقابل حق تجدیدنظرخواهی را ساقط کند، در این صورت، حق تجدیدنظرخواهی هر دو طرف ساقط می‌شود. این توافق، لزوماً به زیان محجور نیست، زیرا در مقابل حق تجدیدنظرخواهی محجور، حق تجدیدنظرخواهی طرف مقابل نیز اسقاط شده و در صورت صدور حکم به نفع محجور، حکم صادره له وی قطعی خواهد بود و این نفعی است که برای محجور در انعقاد توافق مزبور متصور است. همچنین، ممکن است اسقاط توافقی به صورت معوض بوده و عوض آن چیزی غیر از اسقاط حق تجدیدنظرخواهی طرف مقابل باشد؛ به نحوی که با لحاظ عوض قراردادی، این توافق معقول و به نفع محجور باشد؛ بنابراین، اسقاط حق تجدیدنظر از سوی ولی قهری با توافق طرف مقابل مشروط به رعایت مصلحت مولی‌علیه معتبر خواهد بود.

۲-۴. اسقاط حق تجدیدنظرخواهی توسط قیم

همان‌گونه که بررسی شد، اسقاط یک‌جانبه حق تجدیدنظرخواهی به زیان محجور است، زیرا باعث می‌شود حق تجدیدنظرخواهی محجور ساقط شده و در مقابل، نفعی عاید او نشود. چنین عملی خلاف مصلحت محجور است و به همین دلیل، اسقاط یک‌جانبه حق تجدیدنظر از سوی قیم مجاز نیست.

در مورد اسقاط توافقی حق تجدیدنظرخواهی توسط قیم نیز باید به این نکته توجه کرد که قانون‌گذار برخی از معاملات قیم، از جمله صلح دعاوی مربوط به مولی‌علیه را علاوه بر رعایت مصلحت محجور، منوط به تصویب دادستان کرده است. ماده ۱۲۴۲ قانون مدنی مقرر می‌دارد؛ قیم نمی‌تواند دعاوی مربوط به مولی‌علیه را به صلح خاتمه دهد مگر با تصویب مدعی‌العموم. اگرچه اسقاط حق تجدیدنظر را نمی‌توان با صلح دعاوی یکی دانست، اما می‌توان با اخذ وحدت ملاک از ماده ۱۲۴۲ قانون مدنی گفت اسقاط حق تجدیدنظر توسط قیم با توافق طرف مقابل نیز همچون صلح دعاوی منوط به تصویب دادستان است، زیرا دعوا اعم از دعوای بدوی و دعوای پژوهشی است و اگر قیم با توافق طرف مقابل، حق تجدیدنظر مولی‌علیه را اسقاط کند، مانند این است که در این دعاوی با طرف مقابل صلح کرده است و هر دو از این جهت که به دعوا خاتمه می‌دهند و باعث می‌شوند رأی صادره، امکان تجدیدنظر نداشته باشد، دارای ملاک واحدی هستند. در واقع، توافق بر اسقاط حق تجدیدنظر نوعی صلح بر دعوای پژوهشی است و به همین دلیل، می‌توان گفت اعتبار توافق قیم با طرف مقابل در اسقاط حق تجدیدنظرخواهی مولی‌علیه، منوط به تصویب دادستان خواهد بود.

۳-۴. اسقاط حق تجدیدنظرخواهی توسط وکیل

ماده ۳۵ قانون آ.د.م. از حیث محدوده اختیارات وکیل مقرر می‌دارد؛ وکالت در دادگاه‌ها شامل تمام اختیارات راجع به امر دادرسی است به‌جز آنچه موکل استثنا کرده باشد. این ماده، در ادامه از اختیاراتی نام‌برده که الزاماً باید در وکالت‌نامه تصریح شوند، لکن اسقاط

حق تجدیدنظرخواهی در زمره این موارد نیست. در بادی امر ممکن است گفته شود اینکه وکالت در دادگاه‌ها شامل تمام اختیارات مربوط به امر دادرسی است به‌عنوان یک اصل تلقی شده و مواردی که مستلزم تصریح در وکالت‌نامه هستند، استثنایی و خلاف اصل محسوب شده و بایستی به‌صورت مضیق تفسیر شوند؛ بنابراین، در صورت تردید در اینکه آیا اسقاط حق تجدیدنظر نیز مستلزم تصریح در وکالت‌نامه است یا خیر، باید با رجوع به اصل گفت که این اختیار، نیازی به تصریح در وکالت‌نامه ندارد و وکیل می‌تواند به وکالت از موکل خود حق تجدیدنظرخواهی وی را اسقاط کند. چنین استدلالی البته خالی از اشکال نیست، زیرا هرچند وکالت در دادگاه‌ها شامل تمام اختیارات مربوط به دادرسی است و مواردی که در ماده ۳۵ مستلزم تصریح در وکالت‌نامه تلقی شده، موارد استثنایی و خلاف اصل بوده و جنبه حصری دارند، لکن می‌توان ادعا کرد که اسقاط حق تجدیدنظر از حکم مقرر در قسمت صدر ماده ۳۵ قانون آ.د.م. خروج موضوعی دارد، زیرا منظور از تمام اختیارات مربوط به دادرسی در ماده مزبور، اختیاراتی است که برای امر دفاع لازم باشد، درحالی که اسقاط حق تجدیدنظر از ابزارهای دفاعی نبوده و نمی‌توان آن را از اختیارات مربوط به امر دادرسی دانست. علاوه بر این، صرف اینکه وکیل اختیار تقاضای تجدیدنظر داشته باشد، فی‌نفسه متضمن اختیار اسقاط حق تجدیدنظرخواهی نیست، زیرا تفویض اختیار در خصوص تجدیدنظرخواهی به این منظور انجام شده تا در صورت صدور رأی به زیان موکل، وکیل بتواند اقدام به تجدیدنظرخواهی کند حال آنکه اقدام وکیل به اسقاط قبلی حق تجدیدنظرخواهی به‌صورت یک‌جانبه یا توافقی، منافی با مصلحت موکل به نظر می‌رسد و تنها در صورتی می‌توان چنین اختیاری برای وکیل قائل شد که از سوی موکل صریحاً چنین اختیاری به او داده شده باشد. باین‌همه از آنجاکه توافق طرفین بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی به‌نوعی صلح دعوی پژوهشی نیز محسوب می‌شود، لذا چنین به نظر می‌رسد که اگر وکیل اختیار صلح و سازش داشته باشد، نیز می‌تواند در اسقاط حق تجدیدنظرخواهی با طرف مقابل توافق کند اما برای اسقاط یک‌جانبه حق، این اختیار بایستی در وکالت‌نامه تصریح شده باشد تا وی بتواند حق

تجدیدنظرخواهی موکل را ساقط کند. رویه قضایی نیز به همین نظر تمایل دارد به طوری که در رأی شماره ۹۲۰۹۹۷۰۹۰۶۸۰۰۸۴۰ مورخ ۱۳۹۲/۰۶/۱۰ صادره از شعبه ۸ دیوان عالی کشور، اظهار نظر شده است که چنانچه وکیل در هنگام ابلاغ رأی، اعلام کند که «اعتراض به رأی ندارم»، این امر به منزله اسقاط حق تجدیدنظرخواهی و فرجام خواهی موکلش نیست.^۱

۵. بی اعتباری اسقاط حق تجدیدنظرخواهی در صورت عدم صلاحیت دادگاه یا قاضی صادرکننده رأی

برابر مقررات ماده ۳۳۳ قانون آ.د.م، توافق طرفین بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی اصولاً موجب قطعیت رأی خواهد بود مگر آنکه تجدیدنظرخواه مدعی عدم صلاحیت دادگاه یا قاضی صادرکننده رأی باشد. به این ترتیب، از بین جهات درخواست تجدیدنظر به شرح مندرج در ماده ۳۴۸ قانون آ.د.م، تنها جهتی که در صورت توافق طرفین بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی قابل طرح و رسیدگی در مرحله تجدیدنظر است، جهت مذکور در بند «د» ماده ۳۴۸ مبنی بر ادعای عدم صلاحیت دادگاه یا قاضی صادرکننده رأی است. به علاوه، در حالی که اصولاً رسیدگی دادگاه تجدیدنظر محدود به جهات مورد استناد از ناحیه تجدیدنظرخواه نیست لیکن در این فرض خاص، رسیدگی دادگاه تجدیدنظر منحصراً در چارچوب جهت مورد استناد متقاضی تجدیدنظر خواهد بود باین همه برخی از نویسندگان، «به کار گرفتن حيله یا تقلب یا اسناد جعلی در دادرسی» و «صدور رأی به بیش از میزان خواسته یا خارج از خواسته» را بر موارد استثنای ماده مزبور افزوده اند (Fathi, 2023:350). این دیدگاه قابل دفاع به نظر نمی رسد، زیرا آنچه مسلم است موارد مذکور از جهات اعاده دادرسی به شمار می روند و چنانچه اصحاب دعوا حق تجدیدنظرخواهی را اسقاط کرده باشند و رأی قطعی صادره مشمول

۱. قابل دسترسی در سامانه ملی آرای قضایی به نشانی: <https://ara.jri.ac.ir/Judge/Text/7333>

یکی از جهات اعاده دادرسی باشد، از آنجاکه اسقاط حق تجدیدنظر با اسقاط حق درخواست اعاده دادرسی ملازمه ندارد، حق تقاضای اعاده دادرسی برای ذینفع محفوظ خواهد بود.

از آنجاکه قواعد صلاحیت ذاتی از قواعد آمره و مربوط به نظم عمومی محسوب می‌شوند و تخطی از آن‌ها به هیچ‌عنوان جایز نیست، لذا اسقاط حق تجدیدنظرخواهی در فرض عدم صلاحیت ذاتی دادگاه فاقد اعتبار بوده و عدم صلاحیت ذاتی در هر صورت موجب پذیرش تجدیدنظرخواهی محکوم‌علیه خواهد بود. مع‌هذا، قاعده صلاحیت دادگاه محل اقامت خوانده، یک قاعده مخیره و تکمیلی است؛ به‌نحوی که اگر ذینفع در جلسه اول دادرسی ایراد عدم صلاحیت محلی را مطرح نکند، فرض بر پذیرش صلاحیت محلی دادگاه خواهد بود (Karimi, 2007: 206). در واقع عدم ایراد به صلاحیت محلی دادگاه، تراضی ضمنی به صلاحیت دادگاه بوده و این تراضی مورد احترام قانون‌گذار واقع شده است (Mohajeri, 2008: 347). لذا، صرف صدور رأی از دادگاه فاقد صلاحیت محلی موجب بی‌اعتباری توافق بر اسقاط حق تجدیدنظر نخواهد بود.

عدم صلاحیت قاضی صادرکننده رأی در دو فرض قابل‌تصور است؛ یکی اینکه دادرس مشمول جهات رد بوده ولی به آن توجهی نکرده و به پرونده رسیدگی کرده باشد. دوم اینکه از سوی دادگاه عالی انتظامی قضات از قاضی سلب صلاحیت شده باشد و وی علی‌رغم این موضوع، به پرونده رسیدگی و مبادرت به صدور رأی کرده باشد. در هر دو حال، توافق طرفین بر اسقاط حق تجدیدنظر فاقد اعتبار است. سؤالی که مطرح می‌شود این است که عدم صلاحیت دادگاه یا قاضی صادرکننده رأی چه خصوصیاتی دارد که از سایر جهات تجدیدنظر متمایز شده و موجب پذیرش تقاضای تجدیدنظر می‌شود؟ به نظر می‌رسد که دادگاه و قاضی فاقد صلاحیت، هرگونه رسیدگی نسبت به پرونده انجام داده باشد، بی‌اعتبار و بلااثر بوده و لذا، حکمی هم که به استناد توافق طرفین از سوی دادگاه یا قاضی فاقد صلاحیت به صورت قطعی صادر شده است، نمی‌تواند حق تجدیدنظرخواهی طرفین را ساقط کند. در واقع، اساس دادرسی با اشکال

روبرو بوده و چون دادگاه یا قاضی صادرکننده رأی صلاحیت رسیدگی نداشته، هر اقدامی که انجام دهد، بلااثر و بی‌اعتبار خواهد بود. از همین روست که اگر پرونده‌ای در دادگاه غیر صالح مطرح شده و متعاقباً با صدور قرار عدم صلاحیت به دادگاه صالح ارسال شود، به اقدامات قبلی دادگاه غیر صالح ترتیب اثری داده نمی‌شود و جلسه اول دادرسی نیز بایستی با همان اوصاف و ویژگی‌های جلسه اول دادرسی، نزد دادگاه صالح تشکیل شود. بدین ترتیب، در صورت اسقاط حق تجدیدنظرخواهی با توافق کتبی طرفین، هرچند تقاضای تجدیدنظر اصولاً مسموع نخواهد بود لیکن اگر تقاضای تجدیدنظر به جهت عدم صلاحیت ذاتی دادگاه یا عدم صلاحیت قاضی صادرکننده رأی مطرح شده باشد، تقاضای تجدیدنظر پذیرفته می‌شود و در این صورت، صرفاً همین جهت خاص از سوی دادگاه تجدیدنظر موردبررسی و اظهارنظر قرار خواهد گرفت.

۶. عدول از اسقاط حق

در پاسخ به این سؤال که آیا اقدام یک‌جانبه یا توافق طرفین بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی قابل عدول است یا خیر، می‌توان گفت اصل لزوم بر عقود و ایقاعات حاکم است و اسقاط حق تجدیدنظرخواهی نیز مشمول همین اصل است. اسقاط حق تجدیدنظرخواهی اگر به صورت یک‌جانبه باشد، ایقاعی است که با تحقق آن به نحو صحیح، قابل رجوع نیست، زیرا حق تجدیدنظر از بین رفته و نمی‌توان با رجوع از عمل اسقاط، مجدداً حق مزبور را ایجاد کرد. این که حق یا دین ساقط شده به امر معدومی می‌ماند که قابل اعاده نیست، در فقه مورد اتفاق نظر است (Parsa-pour, 2004:41). لذا، چنین به نظر می‌رسد که عدول از اسقاط یک‌جانبه حق امکان‌پذیر نباشد. صرف رضایت طرف مقابل نسبت به عدول از اسقاط یک‌جانبه حق نیز در این رابطه تأثیری ندارد، زیرا ایقاع با یک اراده به ثمر می‌رسد و توافق با اراده دیگر در انحلال آن بیهوده است (Katouzian, 2008:25)؛ به عبارت دیگر، حق به اراده یک‌جانبه صاحب آن اسقاط شده و ایجاد دوباره حق مزبور نمی‌تواند صرفاً بر رضای طرف مقابل مبتنی شود بلکه

مستلزم تجویز قانون‌گذار است که چنین مجوزی در این باره فراهم نیست. باین حال، درستی این تحلیل در حالتی که عدول از اسقاط حق قبل از صدور رأی انجام شده باشد تا حدودی محل تردید است، زیرا اسقاط حق در این مرحله به منزله قرار دادن مانعی بر سر راه ایجاد و تکوین حق تجدیدنظرخواهی است و تحقق نتیجه اسقاط منوط به بقای مانع مزبور تا زمان صدور رأی است. فرض مسلم عدم امکان عدول یا رجوع از اسقاط مربوط به زمانی است که سقوط حق محقق شده باشد؛ چنانکه در مورد ابراء گفته شده که برگشت‌ناپذیری ابراء در فرضی است که سقوط طلب محقق شود. به همین جهت، هرگاه ابراء معلق به فوت باشد، می‌توان از آن رجوع کرد (Katouzian, 2005: 395). چهره حمایتی حق تجدیدنظرخواهی و احترام به حاکمیت اراده طرفین، نظر اخیر را تقویت می‌کند.

در صورتی که اسقاط حق تجدیدنظرخواهی به صورت دوجانبه و با توافق طرفین باشد، عدول یک‌جانبه از این توافق (فسخ) امکان‌پذیر نبوده و برخلاف اصل لزوم قراردادهاست. از حیث امکان یا عدم امکان اقاله توافق مزبور، در بدو امر ممکن است چنین به نظر آید که با فرض پذیرش معنای وسیع از اصل استیلائی طرفین بر دادرسی مدنی، تمام اعمال و اقدامات در دادرسی مدنی تحت اراده طرفین دعوا بوده و دادرسی مدنی به مثابه شیئی تحت مالکیت اصحاب دعواست که می‌توانند هرگونه تصرفی در آن بکنند. از این دیدگاه، می‌توان ادعا کرد که توافق طرفین بر اسقاط حق تجدیدنظر قابل اقاله است و اقاله باعث می‌شود که رأی قطعی، قابلیت تجدیدنظر پیدا کند. مع‌هذا، این استدلال تمام نبوده و قابل انتقاد به نظر می‌رسد، زیرا اقاله توافق بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی در دو فرض قابل تصور است: نخست، اقاله توافق پس از صدور رأی؛ به این معنا که توافق طرفین بر اسقاط حق تجدیدنظر تا لحظه صدور رأی باقی بوده و طرفین بخواهند پس از صدور رأی، از توافق پیشین عدول کرده و مجدداً حق تجدیدنظر را ایجاد کنند. در چنین فرضی، اقاله امکان‌پذیر نیست، زیرا مطابق تبصره ماده ۳۳۹ قانون آ.د.م، دادگاه‌ها مکلف‌اند در ذیل رأی، قابل تجدیدنظر بودن یا نبودن

رأی را تصریح کنند. لذا، در صورتی که توافق بر اسقاط حق تجدیدنظر تا لحظه صدور رأی به قوت خود باقی باشد، رأی در لحظه صدور وصف قطعیت را به همراه خود دارد و اقاله توافق پیشین از سوی طرفین را نمی‌تواند رأیی که به لحاظ قانونی قطعی بوده است قابل تجدیدنظر کند. از طرف دیگر، حق تجدیدنظرخواهی نسبت به رأی به حکم قانون ایجاد می‌شود نه با اراده طرفین؛ بنابراین، وقتی که طرفین با توافق همدیگر حق تجدیدنظرخواهی را اسقاط می‌کنند، این حق از بین می‌رود و اگر قائل شویم به اینکه با اقاله توافق، حق تجدیدنظر دوباره برای آنان به وجود می‌آید؛ به این معناست که حق تجدیدنظر با اراده طرفین ایجاد شود حال آنکه حق تجدیدنظرخواهی مخلوق اراده طرفین نیست.

حالت دوم این است که طرفین بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی توافق کرده باشند و بخواهند قبل از صدور رأی، توافق خود مبنی بر اسقاط حق تجدیدنظر را اقاله کنند. در این حالت، چنانکه گفته شد، توافق طرفین بر اسقاط حق تجدیدنظر مانعی بر سر راه ایجاد حق تجدیدنظرخواهی و عملی جهت جلوگیری از تکوین آن است که با رفع این مانع تا قبل از صدور رأی؛ یعنی اقاله توافق پیشین، حق تجدیدنظر محقق خواهد شد و رأی صادره واجد وصف قابلیت تجدیدنظر خواهد بود؛ به عبارت دیگر، طرفین می‌توانند تا قبل از صدور رأی از سوی دادگاه، نسبت به اقاله توافق خود اقدام کنند و دادرسی نیز در لحظه انشای رأی بررسی می‌کند که آیا توافق طرفین مبنی بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی همچنان باقی است یا خیر. در صورت بقای توافق طرفین، رأی قطعی است و در غیر این صورت، رأی به صورت غیرقطعی صادر می‌شود. مع‌هذا، چنانچه اقاله توافق پس از صدور رأی صورت گرفته باشد، اقاله مزبور تأثیری بر وضعیت رأی صادره نخواهد داشت، زیرا رأی با وصف قطعیت صادر شده و اقاله لاحق تأثیری در اعاده وصف قابلیت تجدیدنظر نخواهد داشت. خلاصه اینکه اگر عدول از توافق قبل از صدور حکم نخستین باشد، مانعی ندارد و اصولاً جایز خواهد بود ولی هرگاه بعد از

صدور حکم باشد، مؤثر نخواهد بود، زیرا حکم به مناسبت تراضی قبلی طرفین با وصف قطعیت صادر شده است (Matin Daftari, 2018:615).

۷. آثار اسقاط حق تجدیدنظرخواهی

اسقاط حق تجدیدنظر در مقطع قبل از صدور رأی، زمینه ایجاد حق تجدیدنظرخواهی را از بین برده و مانع از تحقق آن می‌شود. همچنین، اسقاط این حق در مقطع پس از صدور رأی، موجب زوال حق می‌شود؛ بنابراین، اسقاط حق تجدیدنظرخواهی مانع از تجدیدنظرخواهی است (Mohajeri, 2008:199; Nahreini, 2022:354). در صورتی که حق تجدیدنظرخواهی ساقط شده باشد، رأی دادگاه بدوی با وصف قطعیت صادر می‌شود و قابل درخواست تجدیدنظر نخواهد بود. با این وصف، به نظر می‌رسد که دادگاه تجدیدنظر بایستی رأساً و بدون نیاز به ایراد تجدیدنظر خواننده، قرار عدم استماع دعوا یا رد دعوی تجدیدنظر را صادر کند (Shams, 2007:328). اداره حقوقی قوه قضائیه در نظریه مشورتی شماره ۷/۵۷۹۱ - ۸۳/۸/۲ چنین اظهار نظر کرده است که رأی صادره در این حالت، قطعی است و دادگاه بدوی می‌تواند تا قبل از صدور حکم از دادگاه تجدیدنظر، اجرائیه صادر کرده و اجرای احکام نیز عملیات اجرائی را پیگیری کند، مگر اینکه دادگاه تجدیدنظر قرار تأخیر اجرای حکم را صادر کند (Masih, 2008:274). مع-هذا، چنانچه طرفین یا خواهان، حق تجدیدنظرخواهی خود را ساقط کرده باشند و دادگاه نسبت به دعوی مطروحه یکی از قرارهای قاطع دعوا را صادر کند، این امر مانع از طرح مجدد همان دعوا نخواهد بود (Eftekhari Jahromi & Elsan, 2017:226).

سؤال قابل طرح این است که چنانچه با وجود اسقاط یک‌جانبه حق تجدیدنظرخواهی توسط یکی از طرفین، طرف مقابل اقدام به تجدیدنظرخواهی کند، آیا انصراف‌دهنده می‌تواند متقابلاً اقدام به تجدیدنظرخواهی کند؟ ماده ۵۵۸ قانون آیین دادرسی مدنی فرانسه صریحاً این امر را تجویز و مقرر کرده که اگر یکی از طرفین از حق پژوهش‌خواهی خود به‌طور یک‌جانبه انصراف دهد و طرف دیگر اقدام به

پژوهش‌خواهی کند، انصراف‌دهنده هم می‌تواند پژوهش‌خواهی کند (Mohseni, 2012: 242). این سؤال در فرضی مطرح می‌شود که حکم در خصوص خواسته واحد، له و علیه هر دو طرف صادر شده باشد؛ به این معنا که هر یک از طرفین در بخشی از حکم، محکوم‌له و در بخش دیگر، محکوم‌علیه واقع شده باشند. در این صورت، هر یک از طرفین در اعتراض نسبت به بخشی از حکم که علیه اوست، ذینفع بوده و می‌تواند نسبت به آن، تقاضای تجدیدنظر کند. برخی از حقوقدانان قاعده مقرر در قانون آیین دادرسی مدنی فرانسه را در حقوق ایران نیز قابل اعمال دانسته و معتقدند، اعتبار اسقاط یک‌جانبه حق تجدیدنظرخواهی در صورتی است که طرف مقابل نیز تجدیدنظرخواهی نکند؛ به عبارت دیگر، اگر یک طرف از حق تجدیدنظر خود به صورت یک‌جانبه انصراف داده باشد و طرف مقابل نسبت به بخشی از حکم که علیه اوست تجدیدنظرخواهی کند، انصراف‌دهنده نیز می‌تواند نسبت به بخشی از حکم که علیه او صادر شده است، تجدیدنظرخواهی کند (Shams, 2007: 329). برخی نیز چنین ابراز عقیده کرده‌اند که چنانچه خوانده حق تجدیدنظر خود را ساقط کرده باشد و محکوم‌علیه واقع شود، رأی قابل تجدیدنظر است، چون برای قطعی شدن حکم لازم است که طرفین حق تجدیدنظر خود را ساقط کنند و اسقاط حق تجدیدنظرخواهی از طرف یکی از اصحاب دعوا تأثیری ندارد (Movahhedian, 2018: 194). این نظریات قابل انتقاد هستند، زیرا قاعده پذیرفته‌شده در ماده ۵۵۸ قانون آ.د.م فرانسه به دلیل وجود نص قانونی است لیکن در حقوق ما با توجه به فقدان نص قانونی در این زمینه، نمی‌توان چنین قاعده‌ای را پذیرفت و برای حل مسئله باید به قواعد عام مراجعه کرد. با توجه به قواعد عام، اگر یکی از طرفین به صورت یک‌جانبه حق تجدیدنظرخواهی خود را ساقط کرده باشد، در این صورت، حق تجدیدنظرخواهی وی با اراده یک‌جانبه او از بین رفته است و ایجاد آن دلیل می‌خواهد و تجدیدنظرخواهی طرف مقابل نمی‌تواند دلیل ایجاد این حق باشد. به علاوه، در فرضی که یک طرف با اراده یک‌جانبه، حق تجدیدنظرخواهی خود را بدون قید و شرط ساقط کرده باشد، با تجدیدنظرخواهی طرف مقابل، تردید می‌شود که آیا

حق تجدیدنظرخواهی برای انصراف‌دهنده نیز به وجود می‌آید یا خیر که در این صورت، با توجه به حالت سابقه حاصل از اسقاط حق، می‌توان عدم وجود حق تجدیدنظر را استصحاب کرد؛ بنابراین، اگر یکی از طرفین به صورت یک‌جانبه حق تجدیدنظرخواهی خود را ساقط کند، حق وی در این زمینه از بین می‌رود و حتی با تجدیدنظرخواهی طرف مقابل نیز، انصراف‌دهنده نمی‌تواند نسبت به بخشی از رأی که به زیان اوست، تجدیدنظرخواهی کند. مع الوصف، ایده اخیر ممکن است از منظر حقوق دفاعی قابل انتقاد به نظر برسد، زیرا گاهی دفاع شایسته در مرحله تجدیدنظر مستلزم امکان تعرض به آن بخش از رأی است که به ضرر تجدیدنظر خوانده صادر شده است. در قانون سابق آیین دادرسی مدنی، امکان درخواست پژوهش تبعی در مواد ۵۰۳ تا ۵۰۷ پیش‌بینی شده بود و توسل به شیوه پژوهش تبعی می‌توانست راهکار مناسبی برای رفع اشکال مطروحه باشد لیکن در شرایط فعلی که چنین نهادی در قانون فعلی آیین دادرسی مدنی پیش‌بینی نشده است، اعتقاد به امکان تقاضای تجدیدنظر از جانب طرفی که قبلاً حق خویش را اسقاط کرده و با تجدیدنظرخواهی طرف مقابل مواجه شده است، مفهوماً به معنای پذیرش امکان پژوهش تبعی است حال‌آنکه چنین نهادی در مقررات فعلی به رسمیت شناخته نشده و امکان پذیرش آن بدون وجود نص قانونی، دور از ذهن به نظر می‌رسد.

فرجام سخن

برحسب مفاد ماده ۳۳۳ قانون آ.د.م، توافق کتبی طرفین دعوا بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی، موجب قطعیت رأی صادره خواهد بود. از تجویز امکان توافق طرفین بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی در ماده مزبور نباید لزوم دوجانبه بودن اسقاط حق و عدم اعتبار اسقاط یک‌جانبه را برداشت کرد. ماده مزبور در مقام بیان شرایط اسقاط حق تجدیدنظرخواهی نیست بلکه صرفاً درصدد بیان یکی از مصادیق آرای قطعی و غیرقابل تجدیدنظر است و این امر با اعتبار اسقاط یک‌جانبه حق تجدیدنظر

منافاتی ندارد. اسقاط یک‌جانبه یا توافقی حق تجدیدنظرخواهی نوعی عمل حقوقی است که ضمن تبعیت از قواعد عمومی حاکم بر اعمال حقوقی، تشریفاتی بوده و الزاماً بایستی به صورت کتبی و صریح باشد.

سه مقطع زمانی برای اسقاط حق تجدیدنظرخواهی قابل تصور است؛ قبل از اقامه دعوا، پس از اقامه دعوا تا قبل از صدور رأی و پس از صدور رأی تا قبل از انقضای مهلت تجدیدنظر. توافق اشخاص بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی قبل از اقامه دعوا، نافذ و معتبر است، زیرا این توافق، نوعی صلح و سازش بر تنازع احتمالی آینده است که به موجب ماده ۷۵۲ قانون مدنی تجویز شده است. اقامه دعوا فرع بر تنازع و اختلاف است و تجدیدنظرخواهی فرع بر اقامه دعوا. وقتی که طرفین می‌توانند به موجب قرارداد فعلی نسبت به اصل دعوی احتمالی آینده صلح و سازش کنند، نسبت به حق تجدیدنظرخواهی به عنوان یکی از فروع دعوا نیز به طریق اولی می‌توانند مصالحه کنند. در مقطع زمانی پس از اقامه دعوا تا قبل از صدور رأی، چنانچه طرفین تمایل به اسقاط حق تجدیدنظرخواهی داشته باشند، معمولاً به نحو توافقی در این خصوص اقدام می‌کنند، لیکن از آنجاکه اسقاط حق نوعی عمل حقوقی است که اصولاً با یک اراده قابلیت تحقق دارد، توافق دو اراده جوهره آن را تغییر نمی‌دهد. لذا، همان اراده‌هایی که با توافق می‌توانند حق تجدیدنظرخواهی را اسقاط کرده و موجب قطعیت رأی دادگاه شوند، توانایی اسقاط حق به صورت یک‌جانبه را نیز دارند. بدیهی است که در مقطع زمانی پس از صدور رأی و تا قبل از انقضای مهلت تجدیدنظر، محکوم‌علیه می‌تواند به صورت یک‌جانبه یا از طریق توافق با محکوم‌له، حق تجدیدنظرخواهی خود را ساقط کند.

اسقاط حق تجدیدنظرخواهی ممکن است توسط نماینده انجام شود. مع‌هذا، موقعیت اقسام نمایندگان از این حیث تا حدودی متفاوت به نظر می‌رسد. ولی قهری از طریق توافق با طرف مقابل می‌تواند حق تجدیدنظرخواهی مولی‌علیه را ساقط کند مشروط به اینکه مصلحت محجور رعایت شده باشد. توافق بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی ماهیتاً نوعی صلح دعوی پژوهشی است و به همین علت، اعتبار

توافق قیم با طرف مقابل مبنی بر اسقاط حق تجدیدنظر، منوط به تصویب دادستان خواهد بود. همچنین، از آنجاکه توافق بر اسقاط حق تجدیدنظر نوعی صلح بر دعوی تجدیدنظر به شمار می‌رود، وکیل نیز در صورتی که اختیار صلح و سازش داشته باشد، می‌تواند در اسقاط حق تجدیدنظرخواهی با طرف مقابل مصالحه کند لیکن برای اسقاط یک‌جانبه حق، لازم است که چنین اختیاری مستقلاً در وکالت‌نامه تصریح شده باشد.

اسقاط حق تجدیدنظرخواهی مشمول اصل لزوم عقود و ایقاعات است. لذا، اگر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی به صورت یک‌جانبه باشد، ایقاعی است که با تحقق آن به نحو صحیح، قابل رجوع نخواهد بود. باین‌حال، امکان عدول از اسقاط یک‌جانبه حق تا قبل از صدور رأی نیز قابل تأمل به نظر می‌رسد. از حیث امکان یا عدم امکان اقاله توافق بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی، اقاله توافق مزبور پس از صدور رأی قطعاً امکان‌پذیر نیست، زیرا حق تجدیدنظرخواهی به واسطه اسقاط از بین رفته و با اقاله موجودیت دوباره پیدا نمی‌کند. همچنین، اقاله باعث نمی‌شود رأیی که با وصف قطعیت صادر شده، مجدداً قابلیت تجدیدنظر پیدا کند. لذا، در فرضی که توافق طرفین بر اسقاط حق تجدیدنظر تا لحظه صدور رأی به قوت خود باقی باشد، رأی در لحظه صدور، وصف قطعیت را به همراه دارد و اقاله نمی‌تواند رأیی را که به لحاظ قانونی قطعی شمرده می‌شود قابل تجدیدنظر کند. مع‌هذا، اقاله توافق بر اسقاط حق تجدیدنظرخواهی در جریان دادرسی و تا قبل از صدور رأی، امکان‌پذیر به نظر می‌رسد، زیرا توافق مزبور مانعی بر سر راه تکوین حق تجدیدنظرخواهی است که با رفع این مانع تا قبل از صدور رأی؛ یعنی اقاله توافق پیشین، حق تقاضای تجدیدنظر ایجاد خواهد شد.

در نهایت، در صورتی که حق تجدیدنظرخواهی به صورت یک‌جانبه یا برحسب توافق طرفین ساقط شده باشد، رأی دادگاه بدوی با وصف قطعیت صادر می‌شود و همچون حکم مستند به اقرار قاطع دعوا در دادگاه، قابل درخواست تجدیدنظر نخواهد بود مگر از حیث عدم صلاحیت ذاتی دادگاه یا عدم صلاحیت قاضی صادرکننده رأی. لذا، چنانچه درخواست تجدیدنظر به جهتی غیر از عدم صلاحیت دادگاه یا قاضی

صادرکننده رأی به عمل آمده باشد، دادگاه تجدیدنظر رأساً و بدون نیاز به ایراد تجدیدنظر خوانده، قرار عدم استماع دعوی تجدیدنظر را صادر خواهد کرد و اگر هم تقاضای تجدیدنظر مبتنی بر ادعای عدم صلاحیت دادگاه یا قاضی صادرکننده رأی مطرح شده باشد، رسیدگی دادگاه تجدیدنظر محدود و منحصر به ارزیابی جهت خاص مورد استناد تجدیدنظر خواه خواهد بود.

References

- Ahmadi, N. (2002). *Civil Procedure*, First Edition, Tehran: Atlas Publications [In Persian].
- Aghaei, M. (2019). *The Theory of Right and Law and Its Application on Options in the Jurisprudence and Iranian Law*, First Edition, Tehran: Majd Publications [In Persian].
- Akbari Dehno, M.; M. Shabaziniya (2015). Common Will of Parties for Terminating Civil Procedure, *Private Law Research*, 2(7), pp 9-37 [In Persian].
- Cappelletti, M.; B. G. Garth, (2019). *Civil Procedure*, Translated by H. Mohseni, Vol. 1, First Edition, Tehran: Enteshar Publications [In Persian].
- Eftekhari Jahromi, G.; M. Elsan (2017). *Civil Procedure*, Vol. 2, First Edition, Tehran: Mizan Publications [In Persian].
- Hayati, A.A. (2011). *Civil Procedure in Current Legal Order*, Second Edition, Tehran: Mizan Publications [In Persian].
- Fathi, B. (2023). Waiver of the Right to Appeal a Judgment; A Critique on the Binding Precedent No. 819 of the Supreme Court (April 5, 2022), *Analysis of Judicial Decisions Journal*, 2(4), pp 339-360 [In Persian]. DOI: 10.22034/ANALYSIS.2023.2009293.1070
- Hasanzadeh, M. (2023). Dismissal of the Right to Object the Civil Judgment, *Private Law*, 20(1), pp 45-58 [In Persian]. DOI:10.22059/JOLT.2023.357415.1007190
- Karimi, A. (2007). *Civil Procedure*, First Edition, Tehran: Majd Publications [In Persian].
- Katouzian, N. (2005). *Civil Law; Unilateral Legal Act*, Third Edition, Tehran: Mizan Publications [In Persian].
- Katouzian, N. (2008). *General Rules of Contracts*, Vol. 5, Fifth Edition, Tehran: Enteshar Publications [In Persian].
- Katouzian, N. (2009A). *General Rules of Contracts*, Vol. 1, Eighth Edition, Tehran: Enteshar Publications [In Persian].

- Katouzian, N. (2009B). *Civil Law; Specific Contracts*, Vol. 2, Eighth Edition, Tehran: Ganjedanesh Publications [In Persian].
- Khodabakhshi, A. (2011). *Jurisprudential Basics of Civil Procedure and Its Impact on Judicial Precedent*, Vol. 2, First Edition, Tehran: Enteshar Publications [In Persian].
- Kashani, J.; Z. Jafari (2012), Evolutive Effect of Appeal (in Civil Cases) in Iranian and French Law, *Public Law Research*, 13(33), pp 244-274 [In Persian].
- Mohseni, H. (2018), The Parties' Bringing Changes in Action and Litigation (Comparative Study), *Comparative Law Review*, 9(1), pp 403-423 [In Persian]. DOI: 10.22059/JCL.2018.246044.633580
- Mohseni, H. (2019), Attack on Judgment in Period of other Way of Attack & Renunciation, *Private Law*, 16(2), pp 249-272 [In Persian]. DOI: 10.22059/JOLT.2019.280982.1006723
- Mohseni, H. (2020). The Notion of "Parties" in Law of Vehicle Consumer Protection and The Procedure of Referring a Case to the "Conflict Resolution Board" (Examination of the Rulings Issued by Branches 191 and 229 of the General Legal Court of Tehran and the Rulings of the Fifth Branch of the Supreme Court in the Case No. 9609980214000500), *Judgment*, 20(101), pp 1-19 [In Persian].
- Mowludi Ghalaychi, M. (2000), The Renonciation of a Right Before It's Being, *Law and Political Science*, Vol. 47, pp 91-107 [In Persian].
- Madani, S. J. (2011). *Civil Procedure*, Vol. 2, Second Edition, Tehran: Paydar Publications [In Persian].
- Masihi, M. (2008). *Civil Procedure Code in the Light of Judicial Judgments & Advisory Opinions*, First Edition, Tehran: Khorsandi Publications [In Persian].
- Matin Daftari, A. (2018). *Civil & Commercial Procedure*, Sixth Edition, Tehran: Majd Publications [In Persian].
- Mohajeri, A. (2008). *Comprehensive Civil Procedure*, Vol. 3, First Edition, Tehran: Fekrsazan Publications [In Persian].
- Mohseni, H. (2012). *French Civil Procedure*, First Edition, Tehran: Enteshar Publications [In Persian].
- Movahhedian, Gh. (2018). *Civil Procedure & Execution of Civil Judgments*, Fifth Edition, Tehran: Fekrsazan Publications [In Persian].
- Nahreini, F. (2022). *Civil Procedure*, Vol. 4, First Edition, Tehran: Ganjedanesh Publications [In Persian].
- Parsa-pour, M.B. (2004). Release in the Law of Iran and England, *Researches on Fiqh and the Principles of Islamic Law*, 1(3&4), pp 27-46 [In Persian].

- Pour Ostad, M. (2009). The Principle of Party-Disposition, *Private Law Studies Quarterly*, 38(3), pp 97-125 [In Persian]. DOR: 20.1001.1.25885618.1387.38.3.6.7
- Shams, A. (2007). Civil Procedure; Advanced Course, Vol. 2, 14th Edition, Tehran: Derak Publications [In Persian].
- Shokoozadeh, R. (2021A). Withdrawal of Appeal Right in Iranian and French Law, *Journal of Civil Procedure*, 1(1), pp 49-76 [In Persian].
- Shokoozadeh, R. (2021B). Time of Creation of Trial Relationship and Its Effects in Iranian and French Law, *Journal of Legal Studies*, 13(3), pp 65-98 [In Persian]. DOI: 10.22099/JLS.2020.28519.2819